

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİNİN
ZAQATALA filialı

FAKÜLTƏ: İqtisadiyyat və menecment departamenti

BÖLMƏ: İqtisadiyyat və idarəetmə

İXTİSAS: Turizm işinin təşkili

Müdafiəyə buraxılır:

«____» «____» 2025-ci il

Bölmə rəhbəri: _____

BAKALAVR TƏHSİL PİLLƏSİ ÜZRƏ

BURAXILIŞ İŞİ

**MÖVZU: “AZƏRBAYCANDA QIŞ TURİZMİNİN İNKİŞAF
PERSPEKTİVLƏRİ”**

QRUP: TT12-21

TƏLƏBƏ: Əmrahova Günay İlqar qızı

ELMİ RƏHBƏR: Kahayeva Zümrüd Müslüm qızı

ZAQATALA-2025

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....	5
I FƏSİL QIŞ TURİZMİ VƏ ONUN İNKİŞAFINA TƏSİR EDƏN AMİLLƏR..	7
1.1. Qış turizminin inkişafında resurs potensialı.....	7
1.2.Qış turizminin inkişafına təsir edən amillər.....	9
1.3.Qış turizminin iqtisadi və sosial əhəmiyyəti.....	15
II FƏSİL AZƏRBAYCANDA QIŞ TURİZMİNİN CARİ VƏZİYYƏTİ.....	22
2.1.Azərbaycanda qış turizminin inkişaf səviyyəsi.....	22
2.2.Azərbaycan və qonşu ölkələrdə qış turizminin inkişafı.....	28
III FƏSİL AZƏRBAYCANDA QIŞ TURİZMİNİN İNKİŞAFINDA GƏLƏCƏK PRESPEKTİVLƏRİ.....	34
3.1.Azərbaycanda qış turizminin inkişafına yönəlmiş dövlət tədbirləri.....	34
3.2.Qış turizminin inkişafında beynəlxalq təcrübəsi və Azərbaycanada tətbiqi.....	40
3.3.Azərbaycanda qış turizminin inkişafı üçün potensial ərazilər.....	44
NƏTİCƏ.....	51
ƏDƏBİYYAT.....	53

Xülasə

Azərbaycanda qış turizmi əlverişli iqlimi, dağlıq ərazisi və açıq havada istirahətə artan marağı ilə əhəmiyyətli potensiala malikdir. Şahdağ və Tufandağ kimi məşhur kurortlar artıq ölkənin qış turizmi sənayesinin əsasını qoyub. Bununla belə, məhdud infrastruktur, mövsümi asılılıq və peşəkar işçi qüvvəsinin çatışmazlığı kimi problemlər tam inkişafa mane olmaqda davam edir. Potensialını açmaq üçün Azərbaycan daha yaxşı nəqliyyat əlçatanlığına sərmayə qoymalı, qış turizmi fəaliyyətlərini şaxələndirməli və təlim vasitəsilə xidmət keyfiyyətini artırmalıdır. Təbii landşaftı qorumaq üçün davamlı inkişaf və ətraf mühitin mühafizəsi də prioritet olmalıdır. Bundan əlavə, xarici turistləri və investisiyaları cəlb etmək üçün beynəlxalq marketing və dövlət-özəl tərəfdaşlıq vacibdir. Strateji yanaşma ilə qış turizmi Azərbaycanda regional inkişafın və iqtisadi artımın əsas sürücüsünə çevrilə bilər.

Abstract

Winter tourism in Azerbaijan has significant potential due to its favorable climate, mountainous terrain, and growing interest in outdoor recreation. Popular resorts like Shahdag and Tufandag have already laid the groundwork for the country's winter tourism industry. However, challenges such as limited infrastructure, seasonal dependence, and lack of professional workforce continue to hinder full development. To unlock its potential, Azerbaijan must invest in better transport access, diversify winter tourism activities, and enhance service quality through training. Sustainable development and environmental protection should also be prioritized to preserve the natural landscape. Furthermore, international marketing and public-private partnerships are essential for attracting foreign tourists and investment. With a strategic approach, winter tourism can become a key driver of regional development and economic growth in Azerbaijan.

GİRİŞ

Turizm sektoru global miqyasda iqtisadiyyatın ən sürətlə inkişaf edən sahələrindən biri olmaqla yanaşı, ölkələrin sosial və mədəni həyatında da mühüm rol oynayır. Müasir dövrdə turizmin müxtəlif növləri arasında qış turizmi xüsusi önəm daşıyır. Qış turizmi yalnız istirahət və əyləncə vasitəsi kimi deyil, eyni zamanda bölgələrin iqtisadi inkişafına, yeni iş yerlərinin yaradılmasına və mövsümi fərqlərin azaldılmasına şərait yaradır. Bu baxımdan Azərbaycanda qış turizminin inkişafı məsələsi aktuallaşır.

Azərbaycanın zəngin təbii ehtiyatları, əlverişli iqlimi, dağlıq relyefi və mövcud infrastruktur layihələri ölkəmizin qış turizmi sahəsində böyük potensiala malik olduğunu göstərir. Qusarın “Şahdağ”, Qəbələnin “Tufandağ” qış-yay turizm kompleksləri, habelə digər regionlarda yeni layihələrin icrası Azərbaycanda qış turizminin inkişaf etdirilməsi istiqamətində mühüm addımların atıldığını təsdiqləyir. Bu amillər diplom işinin **mövzusunun aktuallığını** şərtləndirir.

Tədqiqatın predmeti — Azərbaycanda qış turizminin mövcud vəziyyəti və inkişaf perspektivləridir.

Tədqiqatın obyektı — Azərbaycanın qış turizmi potensialı, infrastruktur layihələri və turizm bazarında baş verən dəyişikliklərdir.

Tədqiqatın məqsədi və vəzifələri — Bu diplom işinin əsas məqsədi Azərbaycanda qış turizminin inkişaf imkanlarını, problemlərini və gələcək perspektivlərini araşdırmaq, sahənin daha da inkişaf etdirilməsi üçün tövsiyələr irəli sürməkdir. Bunun üçün qarşıya aşağıdakı vəzifələr qoyulmuşdur:

- Azərbaycanda qış turizminin formalaşmasının və inkişafının əsas şərtlərini müəyyənləşdirmək;
- Mövcud qış turizm obyektlərinin fəaliyyətini təhlil etmək;
- Qış turizminin inkişafına mane olan amilləri araşdırmaq;
- Sahənin inkişafı üçün praktiki təkliflər irəli sürmək.

Tədqiqatın nəzəri və metodoloji əsası — Tədqiqatda turizm iqtisadiyyatı, regional inkişaf nəzəriyyələri və davamlı turizm inkişafı konsepsiyalarına əsaslanılmışdır. Eyni zamanda qış turizminin inkişafı üzrə beynəlxalq təcrübələrdən nümunələr götürülmüş, müxtəlif iqtisadi-coğrafi yanaşmalardan istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın informasiya bazası — Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları, Dövlət Turizm Agentliyinin hesabatları, turizm şirkətlərinin fəaliyyəti ilə bağlı açıq mənbələr, eləcə də mövzu üzrə elmi məqalələr, kitablar və beynəlxalq təşkilatların sənədləri təşkil etmişdir.

Tədqiqatın aparılmasında istifadə olunmuş metodlar — Diplom işində analitik, müqayisəli təhlil, statistik məlumatların işlənməsi, təsviri analiz və empirik müşahidə metodlarından istifadə edilmişdir.

İşin strukturu və qısa məzmunu — Diplom işi giriş, üç əsas fəsil, nəticə və təkliflər, istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

- Birinci fəsildə qış turizminin nəzəri əsasları, onun mahiyyəti, əhəmiyyəti və inkişaf meylləri izah olunmuşdur.
- İkinci fəsildə Azərbaycanda qış turizminin mövcud vəziyyəti təhlil edilmiş, əsas qış turizm mərkəzləri, xidmət keyfiyyəti və bazarın imkanları qiymətləndirilmişdir.
- Üçüncü fəsildə isə Azərbaycanda qış turizminin inkişaf perspektivləri araşdırılmış, bu sahənin qarşısında duran əsas problemlər və onların həlli yolları üzrə konkret təkliflər irəli sürülmüşdür.

Beləliklə, bu diplom işi Azərbaycanın qış turizmi sahəsində mövcud potensialın səmərəli istifadəsi və sahənin gələcək inkişafı üçün əsaslı təkliflərin hazırlanmasına xidmət edir.

I FƏSİL QIŞ TURİZMİ VƏ ONUN İNKİŞAFINA TƏSİR EDƏN AMİLLƏR

1.1.Qış turizminin inkişafında resurs potensialı

Qış turizmi dünyanın bir çox regionlarının, xüsusən də əlverişli iqlim və coğrafi şəraitə malik ölkələrin iqtisadi və mədəni inkişafında mühüm rol oynayır. Bu sektorun potensialı qar və dağlar kimi təbii elementlərdən tutmuş insan kapitalına, infrastruktura və hətta texnoloji innovasiyalara qədər müxtəlif resurslardan səmərəli istifadə ilə sıx bağlıdır.

Təbii ehtiyatlar qış turizminin əsasını təşkil edir. Bunlardan ən əsası təbii ki, qardır. Etibarlı qar yağan və uzun qış fəslə olan ərazilər əhəmiyyətli üstünlüklərə malikdir. Sabit qar örtüyünü saxlayan yüksək dağlıq bölgələr xizək sürmə, snoubord və buna bənzər idman növləri üçün xüsusilə cəlbedicidir. Dağlıq ərazi, yamacları, yüksəklikləri və mənzərəli gözəlliyi ilə eyni dərəcədə vacibdir. Bu mənzərələr yalnız xizək sürmə təcrübəsinin müxtəlif səviyyələri üçün imkanlar təklif etmir - başlanğıcdan peşəkara qədər - həm də sakitlik və təbiət axtaran qeyri-idman turistləri cəlb edən heyranamiz vizual görüntülər təqdim edir. Meşələr, donmuş göllər və milli parklar qışda gəzinti, qarda gəzinti, vəhşi təbiətin müşahidəsi və buzda balıq ovu üçün uyğun mühitlər yaratmaqla cazibəsini genişləndirir. Bu təbii sərvətlər lazımi qaydada saxlandıqda və təbliğ olunduqda, qış turizmi təkliflərinin şaxələndirilməsinə töhfə verir.

Lakin tək-cə təbii sərvətlərin mövcudluğu kifayət deyil. Qış turizminin real inkişafı çox dərəcədə mövcud infrastrukturdan asılıdır. Yollar, dəmir yolları və hava limanları sərt qış aylarında rahat və təhlükəsiz səyahəti təmin etmək üçün əlçatan olmalıdır. Yaxşı əlaqəli şəhərlərə və ya nəqliyyat qovşaqlarına yaxın yerləşən dağ kurortları ziyarətçilərin cəlb edilməsində fərqli üstünlüyə malikdir. Bundan əlavə, xizək liftləri, gondollar və kanat avtomobilləri xizək zonalarının istifadə imkanlarını artıran, turistlərin yamacların zirvəsinə çatmasını və təcrübədən həzz almalarını asanlaşdıran mühüm investisiyalardır.

Eyni dərəcədə vacib olan qonaqpərvərlik infrastrukturudur. Kurortlar dəbdəbəli otellərdən və rahat dağ evlərindən tutmuş büdcəli qonaq evlərinə və eko-lojalarla qədər müxtəlif yerləşdirmə variantları ilə dəstəklənməlidir. Qızdırılan hovuzlar, spa mərkəzləri, kaminlər, ənənəvi restoranlar və mədəni əyləncələr kimi şəraitin mövcudluğu turist təcrübəsini əhəmiyyətli dərəcədə artırır. Yaşayış yerlərindən başqa, avadanlıq icarəsi mağazaları, xizək məktəbləri, ilk yardım məntəqələri və təhlükəsizlik patrul xidmətləri kimi istirahət obyektləri turistlərin rahat və təhlükəsiz qalmasını təmin edir.

Digər mühüm resurs insan kapitalıdır. Yüksək keyfiyyətli xidmətin təmin edilməsi və qış turizmi fəaliyyətlərinin düzgün işləməsinin təmin edilməsi üçün ixtisaslı və həvəsli işçi qüvvəsi vacibdir. Buraya xizək üzrə təlimatçılar, qonaqpərvərlik işçiləri, bələdçilər, təhlükəsizlik işçiləri, nəqliyyat işçiləri və avadanlıq üzrə texniki işçilər daxildir. Yerli əhali bu xidmətləri təmin etmək üçün cəlb edildikdə və öyrədilsə, bu, həm də regionun davamlı iqtisadi inkişafına töhfə verir. Bundan əlavə, xidmət təminatçılarının bir çox dillərdə ünsiyyət qurmaq və müxtəlif mədəni ehtiyaclara uyğunlaşma bacarığı ziyarətçilərin məmnunluğunu artırmağa kömək edir və təkrar səfərləri təşviq edir.

Qış turizmi təcrübəsinin zənginləşdirilməsində mədəni və tarixi sərvətlər də mühüm rol oynayır. Bir çox qış istiqamətləri turistlər üçün daha maraqlı təcrübə yaratmaq üçün yerli folklordan, adət-ənənələrdən, sənətkarlıqdan və festivallardan istifadə edir. Məsələn, qış karnavalları, Milad bazarları və Yeni il şənlikləri daha bütöv və yaddaqalan bir tətil təmin etmək üçün tez-tez xizək tətilləri ilə birləşdirilir. Dağ kəndlərində yerləşən köhnə qalalar və ya kilsələr kimi tarixi binalar mənzərəyə dərinlik və orijinallıq bəxş edir, turistlərə idmandan daha çox şey təklif edir.

Rəqəmsal əsrdə texnologiya və innovasiyalardan istifadə qış turizminin inkişafı üçün daha bir əsas resursa çevrilib. Bir çox müasir xizək kurortları, hava

və qar şəraitini izləmək üçün mobil proqramlar, GPS ilə işləyən cığır xəritələri, təmassız biletdə satış və real vaxt yeniləmələrini ehtiva edən ağıllı sistemləri əhatə etmişdir. Bu cür yeniliklər nəinki əməliyyat səmərəliliyini artırır, həm də istifadəçi üçün daha rahat təcrübə təmin edir. Bundan əlavə, enerjiyə qənaət edən binalar, suya qənaət edən qar hazırlama sistemləri və tullantıların idarə edilməsi prosesləri kimi dayanıqlılığa yönəlmiş texnologiyalar qış turizmini ekoloji cəhətdən daha məsuliyyətli etməyə kömək edir ki, bu da eko-şüurlu səyahətçilər üçün getdikcə daha vacibdir.

Son olaraq, institusional dəstək və strateji siyasətin qurulması qış turizmi resurslarının tam potensialının açılmasında mühüm rol oynayır. Hökumətlər investorlar üçün maliyyə stimulları təklif etməklə, dövlət infrastrukturuna sərmayə qoymaqla və dövlət-özəl tərəfdaşlıqları asanlaşdırmaqla inkişafı gücləndirə bilər. Zonalaşdırma qaydalarını, təhlükəsizlik protokollarını və davamlılıq standartlarını özündə əks etdirən yaxşı işlənmiş regional və milli turizm strategiyaları turizmin inkişafının yerli əhali üçün mütəşəkkil və faydalı olmasını təmin edir. Qlobal dəyişikliklər qarşısında qış turizmi modellərini uyğunlaşdırmaq və təkmilləşdirmək üçün təhsil müəssisələri və tədqiqat mərkəzləri iqlim təsirlərini, turist davranışlarını və innovativ texnologiyaları öyrənməklə töhfə verə bilərlər.

1.2.Qış turizminin inkişafına təsir edən amillər

Turizmin mahiyyəti və onun sosial-iqtisadi mahiyyəti statistik və dinamik göstəricilər sistemi ilə izah olunur. Sistemin dərk edilməsi və təhlili baxımından turizmin mövcud vəziyyəti Respublikaya gələn və gedən turistlərin sayına, habelə yerli turistlərin müxtəlif istifadə formalarına, habelə turizm infrastrukturunun yaratdığı obyektlərə və onların keyfiyyətinə görə qiymətləndirilir.

Azərbaycan iqtisadiyyatının sosial-iqtisadi inkişafının davamlı və tarazlı dinamikası respublikanın təbii, insan və coğrafi sərvətlərindən, bazar münasibətlərinin imkanlarından səmərəli istifadə edilməsi hesabına alternativ layihələr əsasında mümkündür. Respublikanın inkişaf konsepsiyası onun resurslarından istifadə etməklə gözlənilən ömrün maksimum müddətini və təhlükəsiz həyatı müəyyən etməkdən ibarətdir. Qlobal məqsədlərinin həyata keçirilməsində turizmin sosial-iqtisadi amil kimi rolunun qiymətləndirilməsi, iqtisadi inkişaf strategiyasının və strateji planlaşdırmanın tərkib hissəsi kimi bu sahənin inkişafının tənzimlənməsi vacibdir.

Turizmin iqtisadi rolu və onun əsas istifadə istiqamətləri hər bir ölkənin iqtisadi inkişaf konsepsiyası və resurs potensialının növü, habelə təşkilati idarəetmə strukturlarının əməyi və səmərəliliyi vasitəsilə optimallaşdırılır. Buna görə də turizm amilləri baxımından onun nəzəri və metodoloji prinsipləri müəyyən edilir.

İqtisadi ədəbiyyatda turizm faktoru kimi ölkənin təhlükəsizlik amilləri də var, məsələn: torpaq faktoru, ekologiya, məşğulluq və əmək haqqı sistemi, onun kommersiya maraqları, integrasiya tələbləri və H Respublikası ilə digər ölkələr və şirkətlər arasında iqtisadi əlaqələrin intensivliyi.

Turizmin inkişafının əsas istiqamətləri Azərbaycanın iqtisadi potensialının strukturu, onun əsas istiqamətləri, iqtisadi dövriyyədə iştirakı, eləcə də istehlak segmentinin sosial-demoqrafik xüsusiyyətləri ilə müəyyən edilir.

Turizmin inkişafının xüsusiyyətləri, onun dünyada istehlakçıların olması və müxtəlif istehlak xüsusiyyətləri müəyyən edilir.

Turizm dünya iqtisadiyyatının dinamik inkişaf edən sahələrindən biridir.

Yüksək inkişaf tempinə külli miqdarda valyuta kəsiri və iqtisadiyyatın digər sahələri təsir etdiyi üçün turizm sənayesi ildən-ilə tədricən genişlənir (beynəlxalq miqrasiya).

Sistem nöqteyi-nəzərindən, spesifik ölçülərin və genişlənmənin necə əsaslandırıldığına əsaslanan turizmin inkişafının müəyyən aspektləri var.

Turizmin inkişafının konseptual inkişaf amili kimi əhəmiyyəti artıq Azərbaycan Respublikasında qəbul edilmişdir.

Bu amil turizmin strateji inkişaf sahəsi kimi iqtisadi və sosial rolunu müəyyənləşdirir və integrasiya üçün vacibdir. Turizmin inkişafı coğrafi cəhətdən müəyyən edilsə də, onun sonrakı inkişafını ölkədə digər sahələrdən səmərəli istifadə etmək və səmərəli integrasiya etmək üçün həyata keçirilməli olan mürəkkəb şərait və fəal tədbirlər müəyyən edir. İlkin şərt kimi, respublika əhalisinin maddi rifahını əsas məhsullara tələbatın maksimum həddi, eləcə də orta və yüksək təhlükəsizlik səviyyəsində, yoxsulluq həddindən yuxarı yaşayan əhalinin xüsusi çəkisi ilə ölçmək olar.

Turizmdə ən milli-etnik və texnoloji amil kimi əhalinin yaş tərkibi onların istehlakçı davranışlarında daha çox maddi və mənəvi dəyərlər seçmək bacarığından asılıdır.

Turizmin inkişafı rekreasiya cəmiyyətinin bir hissəsi kimi təsnif edilir və onun daxili strukturuna və təşkilinə görə strukturlaşdırılır. İqtisadi ədəbiyyatda turizm təşkilatı əhalinin müxtəlifliyi, biznes fəaliyyətinin məqsədi və müxtəlifliyi, hər bir respublikanın potensialı üçün müxtəlif forma və məzmunlara malikdir. Belə ki, Azərbaycan Respublikasında rayon turizmi, regional turizm və destinasiya turizmi onun amilləri ilə müəyyən edilir.

Azərbaycanda turizmin potensial göstəricisi onun əhalisinin sayı, turizm xidmətlərindən istifadə edə biləcək insanların sayı və turizm logistikasının təşkili üçün mövcud olan maliyyə resurslarının miqdarı ilə müəyyən edilə bilər. Təbii ki, potensial imkanlar həm bu turizm imkanlarını cəlb etmək imkanları, həm də konkret proqramlar və iqtisadi təşkilati tədbirlərlə müəyyən edilir.

Bütövlükdə, bu transformasiyanın transformasiyası yüksək keyfiyyətli və çox güclü olmalıdır ki, bu da turizmin hazırkı vəziyyətinə və onun perspektivlərinə baxmayaraq, islahatlar və gəlirlərin artımı perspektivləri kontekstində qəti seçimdir.

Turizmin inkişafında mövcud risklərin mübadiləsi üçün sahibkarlıq mühitinin yaradılması və hər bir sahibkarın müxtəlif turist qrupları üçün bazar təşkil etməyə cəhd göstərməsi transformasiyanın təşkilati-metodoloji aspektləridir. Buna görə də, bu gün turizm segmentlərinin və turist motivlərinin təhlili onun formalaşması və dinamikasında struktur dəyişikliklərinin yekun nəticəsinin planlaşdırılması üçün mühüm əsas ola bilər. Turizmin obyektiv və mümkün dəyişkən hədlər kimi ehtiyaclarını ödəmək cəhdləri, eləcə də əhalinin gəlirləri və fizioloji tələbatı kimi davamlı baxışlar sivilizasiya, istehlakçı davranışının yaxşılaşdırılması, ailə və qadın inkişafı (gender) ilə əlaqələndirilir.

Buna görə də təhlil metodu təkcə mövcud statistik materiallara deyil, həm də hədəf göstərici və meyarda dəyişikliklərə səbəb ola biləcək konstruktiv qiymətləndirməyə yönəldilməlidir.

Buna görə də turizmin inkişaf xüsusiyyətləri və metodologiyası davranış tendensiyalarına uyğun gələn dinamik vəziyyətlə daha da izah edilməlidir. Beləliklə, əgər indiki şəraitdə gəlirlərin cari səviyyəsi üstünlük təşkil edərsə, istehsalın artımı bir o qədər yüksək olacaqdır.

Adambaşına düşən gəlir səviyyəsi cari istehlak qiymətləri ilə turizm məhsullarının istehlakı üçün əsas olsa da, gəlir səviyyəsi 33 ərzaq qanun layihəsi ilə təmin edilməlidir.

Turizm məhsullarının qiymətindəki dəyişikliklər maya dəyərinin strukturu və turizm obyektlərinin keyfiyyətinin dəyişməsi ilə müəyyən edilir. Belə ki, mehmanxana biznesinin bahalaşan qiymətləri nəzərə alaraq inkişafı bütün xidmətlər, məsələn, kompleks əyləncə mərkəzləri, sağlamlıq kompleksləri, eləcə də xidmət xidmətlərinə əsaslanan müxtəlif turizm müəssisələri ilə üçulduzlu oteldən beşulduzlu

otələ keçidlə başlayır. Qiymət rəqabətli mühitdə düşə bilsə də, dünya səviyyəli qiymət dəyişikliyi ümumiyyətlə səyahət xidmətinin dəyərini və onun satış qiymətini artırır.

Mədəni turizm zonasına daxil olan tibb müəssisələrinə və səhiyyəyə çıxış imkanlarının genişləndirilməsi turizm obyektlərinin, obyektlərinin və onların resurs strukturunun funksional imkanlarını genişləndirir. Turizm məhsullarının qiymətlərinin dəyişməsinə əhalinin alıcılıq qabiliyyəti ilə deyil, turizm xərclərinin artması və turizmin dünya qiymətlərinin yüksək olması ilə izah etmək olar. Turizm məhsulu əhalinin və dövlətlərin daha yüksək ixtisaslı qrupları üçün xarakterikdir.

Respublikada turizmin inkişafını şərtləndirən yüksək amillər və onun inkişafını ləngidən amillər öz ətalətini saxlamaqda daimidir. Hər bir ölkədə idxal və ixracın xarakteri turizmin inkişafı ilə bağlıdır və bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olur.

Müsbət saldo əsasən neft məhsullarının ixracı ilə bağlıdır. Turizmin inkişafında gəlir əldə edilməsinə gəlincə, ixrac məhsulları digər ölkələrdə də gəlirdən istifadə imkanları yaradır. Ölkədə turizm motivlərinə əsaslanan biznes assosiasiyalarının olması vacibdir. İdxalın həcmi istehlakçıların respublikanın bütün tələbatına olan tələbatını, eləcə də məhsula olan tələbatını ödəmək imkanlarını artırır. Respublika daxili istehlakçıların və xarici iş adamlarının istehsal və istehlak xərclərini ödəmək üçün marketinq strukturunu təkmilləşdirir. Daha rəqabətli mühit yaratmaqla istehlakçı seqmentlərində yüksək keyfiyyətin təmin edilməsi üçün zəruri tədbirlər həyata keçirilir.

Turizmin dinamikası, əsas meyilləri, respublikanın ictimai-siyasi, mədəni həyatında və iqtisadiyyatında baş verən dəyişikliklərin keyfiyyəti, təşkilati-iqtisadi tədbirlərin həyata keçirilməsi dünya standartlarına uyğun ölçülür.

Sahibkarlar yerli və xarici müəssisələrə sərmayə qoymaqdan, fəaliyyəti artıq dayanmış mehmanxanaları bərpa etməkdən, digər tərəfdən bu tipli yeni obyektlər tikməkdən çəkinmirlər. Turizm sektorunun inkişafına dəstək dövlət tərəfindən

dəstəklənir və “Azərbaycan Respublikasında Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun vəsaitindən istifadə Qaydaları”nda turizm infrastrukturunun inkişafının maliyyələşdirilməsi baxımından güzəştli kreditlərin verilməsi nəzərdə tutulur.

Azərbaycanın 1975-ci ildə yaradılmış və hazırda 130 üzvü olan Ümumdünya Turizm Təşkilatına daxil olması ölkəmizin beynəlxalq arenaya çıxmasına, inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsindən yararlanmasına imkan yaradır.

Hazırda Azərbaycanda dünya xalqları arasında əlaqələrin inkişafına xidmət edən turizm sənayesi fəal inkişaf edir, 140-dan çox turizm şirkəti daxili və xarici turizmin reallaşdırılması üçün ölkəmizi beynəlxalq aləmdə uğurla təmsil edir. Bütün bunlar onu göstərir ki, Azərbaycan yaxın gələcəkdə əla turizm məkanına çevriləcək, digər tərəfdən isə aparıcı turizm ölkələri sırasında öz layiqli yerini tutaraq ölkəmizə xarici turistləri cəlb edə biləcək. [<http://www.intranslaw.com/jurnal-199.html>.].

Ölkədə sosial turizmin inkişafına gəlincə, sosial turizmin inkişafı bu ölkənin sosial nailiyyətlərini əks etdirir. 1980-ci il Ümumdünya Konfransı iştirakçılarının fikrincə, sosial turizmin məqsədi aşağı gəlirli insanların sayını artırmaq olmalıdır.

Sosial turizm ailələr, aztəminatlı insanlar, tələbələr və əlillər üçün turizm növüdür.

Ancaq bəzi başqa ölkələrdə dövlət dəstəyi sosial turizm yoxdur. Bu, ilk növbədə, turizmlə bağlıdır gəlirli olmalıdır, sosial turizm isə yalnız vəsait tələb edir.

Sosial turizmin əsas problemlərindən biri maliyyə mənbələrinin aydınlaşdırılmasından ibarətdir. Ancaq milyonlarla turist hələ də sosial turizm üçün səyahət edir. Formasiya orqanları sosial turizmin maliyyə mənbələri bunlardır: 1. Dövlət müəssisələr: 2. Dövlət fondları: 3. Qeyri-dövlət fondları, 4.Xeyriyyə təşkilatları.

Zona/Bölgə	Orta Qış Temperaturu (°C)	Qar Örtüyü (sm)	Külək Sürəti (m/s)	Nisbi Rütubət (%)	Komfort Qiyməti*
Şahdağ (Qusar)	-6°C → -2°C	50-90	1.5 – 2.5	65 – 75	Yüksək
Tufandağ (Qəbələ)	-3°C → +1°C	30-60	1.0 – 2.0	60 – 70	Orta – Yüksək
Göygöl	-4°C → 0°C	20-40	0.5 – 1.5	60 – 80	Orta
Lerik (dağlıq ərazi)	-2°C → +2°C	10-30	0.5 – 1.2	70 – 85	Aşağı – Orta
Şamaxı (Pirqulu)	-5°C → 0°C	20-50	1.0 – 2.0	60 – 75	Orta

1.3.Qış turizminin iqtisadi və sosial əhəmiyyəti

Turizmin inkişafı potensial ölkələrdə ümumi daxili məhsulun artırılmasına diqqət yetirir; Bu, yeni məşğulluq imkanları yaradır, regionların sosial-iqtisadi inkişafı üçün əlverişli şərait yaradır.. Turizmin konseptual çərçivəsi resurs potensialına əsaslanaraq turizm məhsullarından gəlir əldə etmək məntiqinə əsaslanır.

Qış turizminin inkişafı məsələləri bir sıra tarixi, iqtisadi və təcrübi məsələlərlə bağlıdır. Turizmin yeri və inkişafı coğrafiyadan, tarixdən və təkrar emal potensialından asılı olaraq formalaşır. İqtisadi sistem turizm sisteminin formalaşmasının əsas iqtisadi və sosial infrastrukturunu təşkil edir. Turistlərin ixtisası hər bir ölkədə turizmin təşkilində ən mühüm amildir. Turizm müəssisələri turistlərin tələblərinə uyğun olaraq müxtəlif problemləri həll edirlər. Turizm tələbi və təklifi turizm bazarını formalaşdırır. Turizm bazarı turizm məhsullarının satış yolları və münasib qiymətlərlə ölçülür.

Qış turizminin sosial və iqtisadi əhəmiyyəti onun çoxsaylı aspektləri və kompleks göstəriciləri ilə ifadə olunur. Onun əsas məqsədi kommersiya gəlirləri əldə etmək, yerli resurslardan istifadə etmək və insanların rifahı üçün infrastrukturunu inkişaf etdirməkdir. Qış turizmi həm də sahibkarlıq üçün əlverişli zəmin yaradır. Turizmin sosial ölçüsü yeni məşğulluq imkanlarının yaradılması, ev təsərrüfatlarının

yaxşılaşdırılması və kənd yerlərinin sosial və iqtisadi inkişafının təmin edilməsi kimi mühüm vəzifələri öz üzərinə götürür. İqtisadi və sosial inkişafın qarşısında duran problemlər bu resursların səmərəli idarə edilməsi və məşğulluq səviyyəsinin yüksəldilməsi məqsədlərinə uyğun olaraq həll edilir. Xidmət sahəsində turizm fəaliyyəti həyata keçirilir və turistlərin tələbatının ödənilməsinə yönəldilir. Turizmin təşkili regionun resurs potensialından düzgün istifadə edilməsində və rifah səviyyəsinin yüksəldilməsində mühüm rol oynayır.

Cədvəl: Şahdağ və Tufandağ istirahət mərkəzlərinin müqayisəli təhlili

Meyar	Şahdağ Otelləri	Tufandağ Otelləri
Yer	Qusar rayonu, Şahdağ Turizm Kompleksi	Qəbələ rayonu, Tufandağ Turizm Kompleksi
Otellerin sayı	6 otel (Pik Palace, Park Chalet, Shahdag Hotel & Spa, Zirvə Hotel və s.)	2 otel (Qafqaz Tufandağ Hotel, Tufandağ Mountain Resort)
Ulduz səviyyəsi	5 və 4 ulduzlu otellər	4 ulduzlu otellər
Xidmət səviyyəsi	Premium və lüks xidmətlər, fərdi xidmət sistemi	Keyfiyyətli, lakin daha standart xidmət
Otaqların komfortu	Böyük ölçülü lüks otaqlar, suit və penthaus növləri	Standart və komfortlu otaqlar, ailə otaqları
SPA və Sağlamlıq mərkəzləri	Böyük SPA zonaları, tam xidmətli wellness mərkəzləri	Orta ölçülü SPA mərkəzləri
Əyləncə imkanları	Qapalı hovuzlar, fitnes, SPA, açıq hava turları, qış idmanları	Qapalı hovuz, fitnes, yayda dağ turları və qış idmanları
Restoran və Kafelər	Hər oteldə 2-3 müxtəlif tematik restoran və bar	Hər oteldə 1-2 restoran və kafe
Biznes və konfrans imkanları	Böyük konfrans və iclas zalları, tədbir təşkilatı	Kiçik və orta ölçülü konfrans otaqları
Qiymət səviyyəsi	Yüksək (Premium qiymətlər)	Orta (Əlçatan və uyğun qiymətlər)
Təhlükəsizlik	Beynəlxalq təhlükəsizlik və tibbi xidmət standartlarına tam uyğun	Beynəlxalq standartlara uyğun təhlükəsizlik tədbirləri
Əlçatanlıq	Bakıdan ~210 km (təxminən 2.5-3 saatlıq məsafə, yaxşı yollar)	Bakıdan ~225 km (təxminən 3 saatlıq məsafə, rahat yollar)
Xizək və Kanat Yolu çıxışı	Xizək traslarına və kanat yollarına birbaşa çıxış	Xizək traslarına və kanat yollarına yaxın yerləşmə
Yay fəallıqları	Dağ velosipedi, paraplan uçuşu, dağ yürüşləri	Kanat turu, yürüş turları, yay ekskursiyaları

Meyar	Şahdağ Otelləri	Tufandağ Otelləri
Qış fəallıqları	Xizək, snoubord, qar skuteri, buz konkisi	Xizək, snoubord, şin sürüşü (snow tubing)
Məqsədli auditoriya	Premium istirahət sevənlər, biznes turistləri	Ailəvi istirahət edənlər, fərdi turistlər
Turist axını	İldə ~200,000 nəfər	İldə ~150,000 nəfər
Ətraf təbiət	Şahdağ Milli Parkı – geniş dağlıq mənzərə	Qəbələ meşələri və dağ mənzərələri

Qış turizminin dünya təcrübəsi hər bir ölkəni özünün iqtisadi strukturu və əhalinin sosial-demoqrafik tərkibi çərçivəsində xüsusi mövqeyə qoyur.

Qış turizm sektoru ölkə iqtisadiyyatının sahə və regional strukturunun tərkib hissəsi kimi iqtisadi potensialın formalaşmasında və sosial inkişafın əsas meyillərindən birinə çevrilmişdir. Bu gün turizm yeni bazar xüsusiyyətləri qazanır. Müasir iqtisadi integrasiya və inkişafın gələcəyi üçün turizmin tədqiqi və proqnozlaşdırılması, təşkili və idarə edilməsi getdikcə daha çox əhəmiyyət kəsb edir. Turizmin inkişafı həyat tərzinin və yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması zərurəti ilə yeni potensial resurslara çevrilən bir sahə kimi inkişaf edir. Ölkədə iqtisadi artımın mənbəyi və sosial problemlərin həlli baxımından turizm sektoru əlaqələndirici rol oynayır. Aşağıdakı sahələr turizmin yeri və rolunun nəzəri və metodoloji ölçülərini formalaşdırır:

Qış turizminin iqtisadi artımda oynadığı rol, ölkə iqtisadiyyatının integrasiyasının vacib bir amili olduğunu ortaya qoyur. Bu sahə, ölkə əhalisinin məşğulluğunu artırmaqla yanaşı, yerli resursların istehsal və xidmət dövryyəsinə cəlb edilməsinin əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirir.

Qış turizminin inkişafı, ixracat yönüli siyasətin yeni və daha səmərəli bir forması olaraq, turistlərin tələbatına uyğun struktur transformasiyası modelini yaratmaqdadır. Bu kontekstdə, turizmə ilk növbədə ölkə iqtisadiyyatının struktur

amili kimi, onun digər sahələrdə yaratdığı multiplikasiya effekti baxımından yanaşılır.

Multiplikasiya səmərəsi, hər bir sahənin birbaşa və dolayısı ilə əlaqəsi vasitəsilə formalaşan son nəticələrdə əldə olunan inteqral effektləri nəzərdə tutur. Resurs yanaşma metodologiyası, turizmin inkişafı ilə bağlı ortaya çıxan yan təsirləri, müvafiq olaraq məskunlaşma və ərazi inkişaf modeli ilə təsvir edir.

Qış turizminin sahələrarası problemi, kənd təsərrüfatı, əhali və iqtisadi fəaliyyət mexanizmlərinin ölkədəki formalaşma xüsusiyyətləri ilə reallaşır. Bu şəkildə, turizmin digər sahələrlə qarşılıqlı əlaqəsi və onların bir-birinə təsiri daha aydın görünür.

Turizmi sahibkarlıq obyektı kimi nəzərə alaraq, onun təşkili, dəstəklənməsi və dövlət tənzimləmələri sisteminin dəyişdirilməsi elmi-metodoloji baxımdan müxtəlif aspektlərdə müzakirə edilir.

Turizmin iqtisadi, mənəvi və sosial-iqtisadi önəmi, onun tədqiqi və proqnozlaşdırılması üçün metodoloji yanaşmaları formalaşdırır. İnsan, turizmin obyektı olaraq, bunun tələbatı, iqtisadiyyatı və dövlət siyasəti ilə yanaşı, turizmin inkişafında insan faktorunun necə bir rol oynadığını da müəyyən edir. Turizmin coğrafiya elmi baxımından analizi, ölkələrə və marşrutlara görə yerdəyişmə intensivliyini də əhatə edir.

Turizm fransız mənşəli sözdür və müxtəlif motivlərdən asılı olaraq sərgərdan, səyahət və yerdəyişmə deməkdir.

Turizmin mahiyyətini iqtisadi struktur, təbii ehtiyatlar və insan faktorları müəyyən edir. Eyni zamanda, turizmin təbiəti təbii, coğrafi və iqtisadi elementlərlə ölçülən bir hadisədir.

Turizmin maddi əsasları, onun təkrar istehsal prosesindəki rolu və təşkilatlandırılma ilə idarəetmə mexanizmləri vasitəsilə formalaşır. Turizmin əsas xüsusiyyətlərini müxtəlif məktəblərin perspektivləri ilə dəyərləndirmək mümkündür.

Rus iqtisadçıları, V. İ. Vernadskiy və A. V. Çayanov, təbii sərvətlərin məhdud olduğunu nəzərə alaraq turizmin inkişafında bu sərvətlərin səmərəli istifadəsinin və onların təkrar istehsalı prosesinin əhəmiyyətini vurğulayırlar.

Eyni zamanda, turizm dünya miqyasında integrasiya sisteminin müasir problemlərindən biri olmaqla yanaşı, hər bir ölkənin öz spesifik şəraitinə və şərtlərinə uyğun olaraq inkişaf edir. Turizmin sosial-iqtisadi mahiyyəti, dərinlik, səmərə və iqtisadi xərclərin təşkilatlandırma mexanizmləri ilə fərqlənir. Turistik müəssisələr, ölkə iqtisadiyyatının tərkib hissəsi olaraq, iqtisadi artım və sosial inkişaf meyllərinin əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirir.

Sosial-iqtisadi prioritetlər baxımından turizmin inkişafı əmək ehtiyatlarının və ərzaq bazarının genişlənməsində mühüm rol oynayır. Turizmin sahə, funksional və yerli iqtisadi funksiyaları müəyyən edilmiş məqsədlər çərçivəsində formalaşır və idarə olunur.

Turizmin inkişafı perspektivi iqtisadi artım və sosial tərəqqi, eləcə də regionların və potensialların səmərəli istifadəsi ilə bağlıdır. Bu perspektiv turizmin əsas istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsinə mühüm təsir göstərir. Turizmin inkişafının nəzəri əsasları onun integrasiya olunmuş səmərəliliyi və kommersiya maraqları ilə ölçülür. Turizmin fəaliyyət sahəsi əsas resursların, insan elementinin və son məhsulun strukturuna uyğun olaraq təşkil edilir.

Turizm sektorunun təşkili iqtisadi kateqoriyaların və proseslərin təbii-coğrafi və insan faktorları ilə sıx əlaqəsi ilə qiymətləndirilir.

Turizmin bir sahə kimi rolu və iqtisadi faktor olaraq tənzimlənməsi, müxtəlif kriteriyalara və tarixə dayanan xüsusiyyətlərə bağlıdır. Turist anlayışı, turizm bazası və potensialı, turizm ölkəsinin məkanını və coğrafiyasını formalaşdırır. Beləliklə, təcrübə və əlverişli mühit, turizmin inkişafını dəstəkləyir. Coğrafiya, resursların yerləşməsi və onların istifadə yolları ilə ixtisaslaşır, buna görə də turizmin sahə-ərazi

və funksional məqsədlər baxımından araşdırılması, onun sosial-iqtisadi mahiyyətini və başlıca istiqamətlərini özündə birləşdirir.

Turizmin tarixi, ölkə və bölgələrin resursları ilə bu resurslardan istifadə üçün müvafiq şəraitin yaradılması nəticəsində formalaşmış və inkişaf etmişdir. Bu səbəblə, turizm, çoxfunksiyalı bir fəaliyyət sahəsi olaraq xidmət göstərir və əhalinin (turistlərin) tələblərinə uyğun şəkildə peşəkarlaşan bir sektor kimi dəyərləndirilir.

Çoxfunksionallıq, məqsədlərin aliliyinə və iqtisadi səmərəsinə görə ierarxik bir struktur formalaşdırır. Nəzəri cəhətdən turizm, çoxfunksiyalı bir sahə olaraq və resursların əvəzlənməsi yolu ilə fəaliyyət göstərən sektorlardan biri kimi qiymətləndirilir.

Çoxkriteriyalı tənzimləmə obyektini olaraq turizmin inkişafı, qlobal, beynəlxalq, yerli və ərazi maraqlarının tənzimləndiyi və uzlaşdırıldığı bir sistem şəklində formalaşır.

Bu maraqlar, ölkələrin resurs potensialını nəzərə alaraq, dünyəvi dəyərlərə söykənən və tələbləri ödəyən bir yanaşma ilə ələ alınır. Qlobal maraqlar, beynəlxalq səviyyədə fəaliyyət göstərən qruplar, təşkilatlar, assosiasiyalar və dövlət orqanlarının bir araya gəlməsi ilə meydana gəlir, həmçinin kommersiya məqsədləri göz önündə bulundurulur.

Turizmin mikroiqtisadi problemləri, sahə, ərazi və funksional vəzifələrə uyğun olaraq təşkilati-iqtisadi və idarəetmə məsələlərini əhatə edir. Bu baxımdan, bölgələrdəki iqtisadi potensial və spesifik turizm imkanları əsasında formalaşan siyasət, regionların kompleks inkişafını hədəfləyərək, əhalinin rifahını artırma fəaliyyətinə yönəldilir..

Bir sıra inkişaf modelləri hazırlanmış, yenidən təşkil edilmiş və ya dəyişdirilmiş olsa da, inkişaf planı kimi tətbiq edilən vahid bir yanaşma hələ də əldə edilməmişdir. Sınaq və yanlışlar onilliklər boyu davam edərək, alternativ inkişaf

yolları irəlilədilmiş və tətbiq olunmuşdur. Bu yanaşmalardan bəziləri uğursuzluğa uğrayarkən, digərləri uzunmüddətli olaraq fəaliyyətini davam etdirmişdir.

Dövlətin iqtisadiyyatla məşğul olduğu zaman əsas diqqəti digər iqtisadi sistemlərin təcrübələrinə yönəltmək əvəzinə, spesifik fəaliyyətlərin müvafiq dövlətin iqtisadiyyatına necə təsir etdiyinə fokuslanmaq vacibdir. Bu səbəbdən, müəyyən fəaliyyətlərin ümumi iqtisadi fəaliyyətə olan təsirini anlamaq, araşdırmaq və dəyərləndirmək mühimdir. Beləliklə, siyasətçilər strategiyalarından daha səmərəli istifadə edə bilərlər. Başqa sözlə, mikroiqtisadi qərarların artırılması və stimullaşdırılmasından əvvəl, iqtisadiyyatın əvvəlcə makroiqtisadi səviyyədə qiymətləndirilməsi tələb olunur. Dövlətin iqtisadi rolu, onun sahə və ərazi funksiyaları ilə həyata keçirilir.

II FƏSİL AZƏRBAYCANDA QIŞ TURİZMINİN CARI VƏZİYYƏTİ

2.1. Azərbaycan qış turizminin inkişaf səviyyəsi

Azərbaycan Respublikasının zəngin təbii sərvətləri və iqlim şəraiti turizmin inkişafı üçün əlverişli şərait yaradır. Burada siz Yer kürəsindəki 11 iqlim qurşağından 9-nu görə bilərsiniz (quraq səhra iqlimindən dağ tundra iqliminə qədər). Bu böyük potensialdan istifadə etməklə biz ümumi daxili məhsulun 10 faizini turizmdən əldə edə bilərsiniz.

Turizm Azərbaycan xalqının aktiv istirahətinin geniş yayılmış və kütləvi növlərindən biridir.

İlk səfərlər kommersiya, dini, siyasi və ya təhsil məqsədləri üçün idi. Qədim yazıçıların fikrincə, Azərbaycan Böyük İpək Yolu üzərində yerləşən ölkə kimi tanınırdı. Beynəlxalq ticarət mərkəzlərinin yerləşdiyi yerlər. Bakının adı xüsusilə tez-tez çəkilirdi. Şərq və şimal ölkələrini birləşdirən dəniz və quru yollarının kəsişməsində yerləşən Bakı bazarları ilə məşhurluq idi. Ağ dənizdən başlayan, Volqa çayı, Xəzər dənizi ilə İrandan keçərək Hindistana çatan ticarət yolu məşhurluq idi. Onun yolu boyunca gözəl karvansaralar tikilmişdir. Səyahətçilər. Azərbaycanda səfərdə olmuş müxtəlif tarixi dövrlərin diplomat və tacirləri (Marko Polo, Ruy Qonzales, Afanasi Nikitin, Josafat Barbaro, Ambrokko Contarini, Entoni Cenkinson, Vinçenzo Aleksandri, Sadko, Ovliya Çelebi, Fyodor Kotov) xalqımızın ticarət və mədəniyyət əlaqələrinin inkişafında fəal iştirak etdiyini, diplomatik əlaqələrin inkişafında fəal iştirak etdiyini qeyd ediblər.

1908-ci ildə Bakıda Krım-Qafqaz dağ klubunun şöbəsi açıldı. 20-ci əsrin əvvəllərində elmi-coğrafi birliklər də turizmin inkişafına maraq göstərməyə başladılar. 1929-cu ildə. SSRİ-də Proletar Turizm Assosiasiyası yaradılmışdır. Bu vəziyyət turizmin sürətli inkişafına imkan yaradıb. Bakıda və iri şəhərlərdə filiallar və səyahət ofisləri yaradıldı. Onların məqsədi turizm marşrutları yaratmaq və təşkil etmək, yerli tarix və tarixi turizmi inkişaf etdirmək idi. Turizmə xalqın siyasi,

vətənpərvərlik və mədəni səviyyəsini yüksəltmək vasitəsi kimi baxılırdı. Azərbaycanda turizmi populyarlaşdırmaq və genişləndirmək məqsədi ilə 1935-ci ildə Azərbaycan SSR Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin nəzdində Proletar və Səyahət Turizmi Assosiasiyasının Bakı şöbəsi fəaliyyətə başlamışdır. Göygöl sahillərindəki Acıkənddə turizm bazaları, Gəncədə Turizm Regional Şurası açıldı. 1950-ci ildən başlayaraq turistlərə xidmətin əhatə dairəsi genişləndirildi, velosiped və at sürmə marşrutları, idman, ailə və uşaq marşrutları təşkil edildi. 1962-ci ildən Bakıda Azərbaycan SSR Turizm Soveti fəaliyyətə başlamışdır. İşçilərin yay istirahətini təşkil etmək məqsədilə Xəzər dənizinin Nabran kəndində Bakı turizm bazasının filialı: 150 nəfərlik “Sputnik” çadır şəhərciyi yaradılmışdır. 1965-ci ildə Bakıda, 1967-ci ildə Gəncə və Sumqayıtda, 1969-cu ildə Naftapan və Mərdəkan kəndlərində, bir müddət sonra isə Xankəndi və Mingəçevirdə səyahət büroları yaradılıb. 1978-ci ildə Naxçıvanda Səyahət və Səyahət Bürosu açıldı.

Xarici turistləri ölkəyə cəlb etmək məqsədilə 1973-cü ildə 1942 çarpayılıq böyük “Azərbaycan” mehmanxana kompleksi, 1978-ci ildə isə “İnturist” səhmdar cəmiyyətinin “Moskva” mehmanxanası istifadəyə verilmişdir. Sovet dövründə Azərbaycana gələn turistlərin ən çoxu 1987-ci ildə olub: 50 min xarici ölkələrdən, 250 min isə SSRİ-nin müxtəlif regionlarından. Lənkəran, Mingəçevir, Şuşa və Bakıda turizm komplekslərinin tikintisinə başlanılıb.

1988-ci ildən başlayaraq Ermənistanın təcavüzü və tarixi Azərbaycan ərazisi olan Dağlıq Qarabağın işğalı ilə əlaqədar Azərbaycana turist axınında ciddi azalma müşahidə olunur. Ölkə əhalisi əyləncə və turizm təşkil etməkdənsə, fəvqəladə vəziyyət problemləri ilə məşğul idi. Azərbaycanda yüz minlərlə qaçqın yaranıb, öz torpaqlarını tərk edib. Hökumət qaçqınları turizm komplekslərində yerləşdirməyə qərar verir. Turizm təşkilatlarının fəaliyyəti dayandırıldı. Bütün Birlik və beynəlxalq turizm marşrutları bağlanıb. 1991-ci ilin sentyabrında Xarici Turizm İdarəsi ləğv

edilmiş və onun yerində Azərbaycan Respublikası Nazirlər Soveti yanında Xarici Turizm Şurası yaradılmışdır.

20-ci əsrin əvvəllərində! XIX əsrdə Bakıda, Gəncədə, Naxçıvanda və ölkənin digər iri şəhərlərində beynəlxalq standartlara uyğun müasir avadanlıqla təchiz edilmiş iri mehmanxana kompleksləri tikilməyə başlanaraq turistlərin diqqətini cəlb etməyə başladı. Bu gün respublikada turizm xidmətlərini təşkil edən 245 turizm şirkəti, 514 mehmanxana və mehmanxana tipli obyekt fəaliyyət göstərir. İstirahət zonalarında sağlamlıq mərkəzləri, müasir turizm obyektləri var. 2010-cu ildə ölkəmizə gələn xarici turistlərin sayı 1279,8 min nəfər olduğu halda, 2013-cü ildə bu rəqəm 1985,9 min nəfərə yüksəlmişdir.

Turizm sahəsində dövlət siyasətini həyata keçirən Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi xarici turistlərin cəlb edilməsi, müasir turizm infrastrukturunun yaradılması məqsədilə məqsədyönlü araşdırmalar aparır.

2002-2005-ci və 2010-2014-cü illəri əhatə edən Turizmin İnkişafı Dövlət Proqramı qüvvədədir. Bu proqrama əsasən bir sıra mədəniyyət və tarixi abidələrin bərpası nəzərdə tutulur. Hər il sentyabrın 27-də Azərbaycanda “Ümumdünya Turizm Günü” qeyd olunur. Hər il Daxili Turizm yarmarkaları, sərgiləri keçirilir, turizm sahəsində problemlər müzakirə olunur, konfranslar keçirilir. Ölkəmizin turizm potensialının beynəlxalq miqyasda tanınması məqsədilə KİV nümayəndələri və turizm şirkətləri üçün mütəmadi olaraq təbiət gözəlliklərinə məlumat turları təşkil edilir. Nəticədə mehmanxana kompleksləri ilə turizm şirkətləri arasında müqavilə və müqavilələr bağlanır. Bakı, Gəncə, Xaçmaz, Quba, Şamaxı, Lənkəran, Şəki, Zaqatala və İsmayıllıda “Turist İnformasiya Mərkəzləri” fəaliyyət göstərir.

Ekoturizm, xizək sürmə, yürüyüş, at sürmə, avtomobil, dəniz, çay, alpinizm, mağaraçılıq kimi müxtəlif turizm növlərinin genişləndirilməsi və yaradılması istiqamətində işlər davam etdirilir. Tematik marşrutlar hazırlanır: palçıq vulkanları,

təbii mineral bulaqlar, arxeoloji qazıntılar, tarixi-memarlıq kompleksləri, maraqlı təbiət obyektləri.

Naviqasiya və qayayadırmanma yarışları müntəzəm olaraq keçirilir.

Turizm sahəsində əməkdaşlıq çərçivəsində Azərbaycan hökuməti ilə Belarus, Yunanıstan, Qazaxıstan, Fransa, Tacikistan, Misir, Peru, Qətər, İordaniya, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Küveyt, Rusiya, Səudiyyə Ərəbistanı, Avstriya, İngiltərə, İsrail, İran, Bəhreyn, Oman, Macarıstan, Koreya, İndoneziya, Malayziya, Yaponiya, Macarıstan, İndoneziya, Argentina Meksika, Makedoniya, İsveç, Filippin, Kuba və Xorvatiya.

2005-ci ildən etibarən tanınmış xarici kanallarda məzmunu respublikanın turizm potensialını əks etdirən reklamlar yayımlanır. Gözəl otelləri, çimərlikləri və maraqlı turistik yerləri təsvir edən 50-yə yaxın reklam nəşri dünyanın müxtəlif dillərində çap olunur və nəşr olunur.

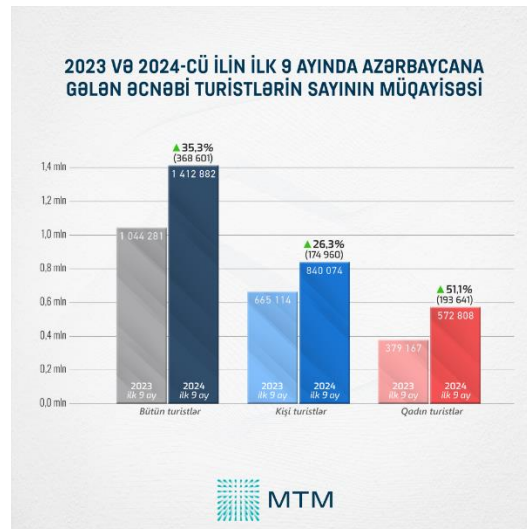
2005-ci ildə ölkəmizdə əcnəbilərin xərcləri 373,1 milyon dollar olduğu halda, 2012-ci ildə bu xərc 1479,0 milyon dollara yüksəlmişdir. Beynəlxalq miqyasda turizmin payı iki dəfə artıb.

2011-ci il Azərbaycan Respublikasında “Turizm ili” elan edilmişdir. Azərbaycan 2011-ci ildə sülhün, qarşılıqlı anlaşmanın və iqtisadi inkişafın təmin edilməsində mühüm amil olan turizmi inkişaf etdirmək məqsədilə yaradılmış Ümumdünya Turizm Təşkilatına üzv olub. Azərbaycan Dünya Turizm Təşkilatının təşkil etdiyi bütün tədbirlərdə, görüşlərdə, seminarlarda və təlim kurslarında iştirak edib.

Müasir dünyada turizm istənilən ölkə üçün iqtisadiyyatın ən dinamik inkişaf edən sahələrindən biri hesab olunur. Azərbaycanda bu sahənin inkişafına ciddi önəm verilir. Turizm böyük və sürətlə inkişaf edən iqtisadi sahə kimi hazırda dünyada ən gəlirli sahələrdən birinə çevrilib. Turizm sektorunun davamlı inkişafı və genişlənməsi bu sektoru sosial-iqtisadi tərəqqinin aparıcı qüvvəsinə çevirmişdir.

Son 10 ildə ölkəmizdə turizmin inkişafı istiqamətində görülən işlər, aparılan islahatlar, qəbul edilmiş dövlət proqramları, normativ-hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi bunu bir daha sübut edir

Şəkil 1.

Mənbə: <https://iqtisadiyyat.az/az/post/azerbaycana-bu-olkeden-gelen-turistlerin-sayi-rekord-seviyyede-artib-115261>

Ölkəmizdə davamlı turizmin reallaşdırılması üçün qış turizmi infrastrukturunu yaradılmalı, mövsümlilik aradan qaldırılmalıdır. Bu məqsədə çatmaq üçün Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən “Şahdağ” yay-qış turizm kompleksi müasirliyi və çoxşaxəliliyi ilə dünyada mövcud olan analoji komplekslərdən fərqlənir.

Kompleks Azərbaycan tarixində ilk dağ-xizək kurortudur. Bir neçə il əvvələ qədər Azərbaycan vətəndaşları qış mövsümündə turizm məqsədi ilə başqa ölkələrə səfər edirdilər. Hal-hazırda Azərbaycanda iki qış turizmi müəssisəsi fəaliyyət göstərir: Qusarda Şahdağ Yay-Qış İstirahət Kompleksi və Qəbələ rayonunda 2014-cü ilin yanvarında istifadəyə verilmiş Tufan xizək kurortu. Bu böyük komplekslərin tikintisi onu göstərir ki, Azərbaycanda təkcə yay mövsümündə deyil, həm də bu sahədə infrastrukturun yaradılmasında alternativ turizmin inkişafına xüsusi önəm verilir. (Hall C. M., Saarinen J.)

1. Ukrayna müharibəsi ilə əlaqədar Rusiyaya və qismən də Belarusa tətbiq edilən sanksiyalara qarşı təzyiqlərin artması bu ölkələrdən gələn turistlərin Avropa xizək kurortlarına səfər etmək imkanını aradan qaldırdı və müvafiq olaraq ödəmə qabiliyyətli tələbat MDB ölkələrinə, o cümlədən Azərbaycana yönəldi.

2. Enerji və ərzaq böhranı şəraitində hava səyahəti və Alp dağları ölkələrində və Avropanın digər yerlərində məşhur qış kurortlarında qalma xərcləri dəfələrlə artıb. Azərbaycanın qış turizmi mərkəzlərinin rəqabət qabiliyyəti artıb, xüsusən də coğrafiya və iqlimə görə dağ xizək idmanının inkişafı və digər qış istirahəti üçün şəraitin məhdud olduğu cənub ölkələrindən (Fars körfəzi ölkələri, İran, Pakistan, Hindistan) gələn qonaqlar üçün.

3. Bu il İsrailə turizm əlaqələri nəzərəcarpacaq dərəcədə möhkəmlənib və xüsusilə ölkəmizin xizək kurortlarına israili turist axınının artırılması üçün səylərə başlanılıb.

Eyni zamanda, Azərbaycan xidməti optimallaşdırmaq və qiymətləri endirmək üçün çox şey göstərməli olacaq, çünki bu parametrlərə görə ölkəmiz Türkiyə və xüsusilə Gürcüstandakı qış kurortlarından çox vaxt geri qalır. Xüsusilə, bu gün Gürcüstanda dörd xizək kurortu fəal şəkildə inkişaf edir: ən məşhurları Sovet dövründən bəri tanınan Borjomi yaxınlığında yerləşən Bakuriani kurortu və Tbilisidən 120 km məsafədə yerləşən nisbətən yeni Qudauri kurortudur. Gürcüstandakı digər iki qış kurortu - Mestia və Goderdzi də fəal şəkildə inkişaf edir. Gürcüstandakı qış kurortlarında qiymətlər Azərbaycandakından ən azı üçdə bir aşağıdır: bura xizək və digər avadanlıqların icarəsi, kanat yolları haqqı, təlimatçı xidmətləri, restoranlarda yerləşmə və yemək və s. daxildir. üçün tətbiq edilir.

Azərbaycanın qış turizm mərkəzləri texniki təchizat, təhlükəsizlik və xidmət səviyyəsi baxımından hələ də üstünlüyə malikdir, lakin qonşu ölkələrdə artan rəqabəti nəzərə alsaq, bu vəziyyət rahatlaşmağa dəyməz. Digər tərəfdən, büdcə və kütləvi segmentlərdə orta qiymət səviyyəsinin aşağı salınması və təklifin artırılması

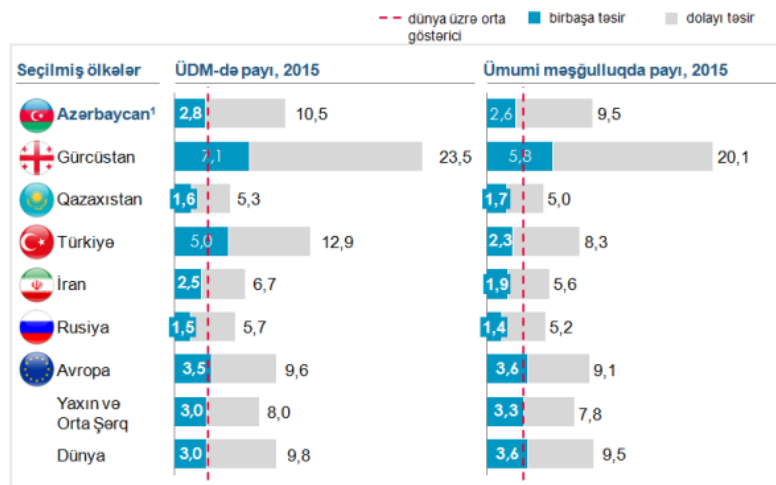
istiqamətində addımlara tələbat yüksəkdir. Belə təşəbbüsləri həyata keçirmək üçün Dövlət Turizm Agentliyi (DAT) tərəfindən 2024-cü ilədək NMR-in turizm potensialının inkişafı planı hazırlanıb: ilk addım “Ağbulaq” qış turizm mərkəzinin fəaliyyətə başlaması olub, həmçinin muxtariyyətdə xizək turizminin fəal şəkildə inkişaf etdirilməsi nəzərdə tutulub.

Kiçik Qafqaz dağlarının ətəklərində qış turizmi mərkəzlərinin və xizək kurortlarının yaradılması da eyni dərəcədə perspektivli görünür. Azərbaycan Turizm Bürosunun ekspertləri bu kontekstdə Kəlbəcər rayonunun potensialına xüsusi diqqət yetirməklə yanaşı, Laçın, Şuşa, Hadrut, Tuğ və Azıx ətrafındakı rayonlarda qış turizminin inkişafı üçün imkanların olduğunu bildiriblər.

2.2.Azərbaycan və qonşu ölkələrdə qış turizmin inkişafı

Azərbaycanın qonşu ölkələrində də QışTurizmi çox inkişaf edib. Bu fəsildə hər biri haqqında ayrı-ayrılıqda məlumat veriləcək.

Şəkil 2.

Mənbə: Dünya səyahət və Turizm Şurası

Türkiyə

Dənizləri, çimərlikləri və günəşi ilə dünyanın ən əhəmiyyətli yay turizm mərkəzlərindən biri olan Türkiyənin qış turizmi üçün də böyük potensialı var. Daima

qarla örtülmüş yüksək dağları, üzərində yerləşən xizək mərkəzləri və ora qoyulan investisiyalarla Avropanın ən yaxşı qış turizm mərkəzlərindən biri olmağa namizəddir.

Qış mövsümündən 4-6 ay sonra da qarla örtülü olan bu dağlar geniş çeşidli əyləncə və restoranlara malik komfortlu yaşayış yerləri, eləcə də təbiətlə əhatə olunmuş, unikal istirahət və idman həzzlərini birləşdirməyin mümkün olduğu qış idman mərkəzləri təklif edir. Bu müxtəlif və rəngarəng xizək yamacları alp intizamı, xizək yarışları, snoubord, həm də xizək sürmə həvəskarları üçün çox uyğundur.

Cədvəl 1. Türkiyədə xizək kurortları

Antalya	Saklıkent: Saklıkent Antalya şəhər mərkəzindən 45 km, Antalya Hava Limanından 65 km məsafədə yerləşir.
Bursa	Uludağ: Şəhər mərkəzindən 22 km məsafədə olan Uludağ Milli Parkına həm quru, həm də Bursansanı Kadiyayla və Sarıala bağlayan teleferiklə getmək mümkündür.
Bolu	Bolu - Kartalkaya: Bolu şəhər mərkəzindən 54 km məsafədə yerləşir və bir çox otellər şəhər mərkəzi ilə mərkəz arasında mikroavtobuslar təşkil edir.
Ərzurum	Palandöken: Ankara və İstanbuldan Ərzuruma hər gün bağlantılar edilir və xizək mərkəzi hava limanından cəmi 5 km məsafədədir. Daimi bələdiyyə avtobusları şəhər mərkəzini xizək mərkəzi ilə birləşdirir.
İsparta	Davraz: Davraz xizək kurortunun turizm mərkəzi Isparta şəhərindən 26 km, Süleyman Dəmirəl hava limanından 54 km məsafədədir.
Kars	Sarıkamış: Sarıkamış Qars hava limanından 50 km, eyniadlı qəsəbədən isə 60 km məsafədə yerləşir. Şəhərin mərkəzindən xizək kurortuna nəqliyyat vasitəsi ilə getmək çox asandır.
Kayseri	Erciyes: Erciyes Kayak Mərkəzi Kayseri şəhər mərkəzindən 30 dəqiqə, Kayseri hava limanından isə 40 dəqiqəlik məsafədə yerləşir.
Kocaeli	Kartepe: Bu qış idmanı kurortu İstanbuldan 115 km məsafədə yerləşir. Bu böyük şəhərə yaxınlığı səbəbindən gün ərzində xizək sürməkdən həzz almaq üçün çox əlverişlidir.
Kastamonu	İlgaz: Bu stansiya İlgaz-Kastamonu yolu oxunun ortasında yerləşir. Ən yaxın hava limanı Ankaradakı Esenboğa Hava Limanıdır, 203 km.

Murtezaoğlu İsveçrədəki xizək kurortlarından ilham alaraq bölgədə iki otel, Kartal Oteli (1978-ci ildə tikilib) və Grand Kartal Oteli inşa edib. Murtezaoğlunun

2019-cu ildə vəfatından sonra kürəkəni Halit Ergül Grand Kartal Hotelin idarəçiliyini təhvil aldı.

Kartalkaya, Bolu vilayətinin Seben rayonundakı Köroğlu dağlarında xizək kurortu, Türkiyənin azsaylı xizək kurortlarından biridir. Kartal Hotel, Dorukkaya Hotel və Golden Key Kartalkaya hər qış xizək həvəskarlarını qarşılayır. Xizək, xizək və snoubord icarəsi də mövcuddur. Cafe Society otellər meydanında yerləşir. Nəqliyyatda heç bir problem yoxdur. Otellər bayram və əyləncə məqsədləri üçün kifayət qədər adekvat hesab edilir. Mənzərə nəhəng şam ağacları ilə bəzədilib. Otellər 2000 m. Hündürlükdə yerləşir. Zirvə təxminən 2200 metrdir. Zirvə qayalı və alp çəmənlikləri ilə örtülmüşdür. Qışda qarın qalınlığı bəzən 3 metrə çatır. Xizək mövsümü dekabr-aprel aylarıdır. Görünüş təkcə şam ağacları ilə məhdudlaşmır. Bolu dağları və Köroğlu dağları asanlıqla görünür. Dağətəyi ərazilərdə yaylalar var. Yayda təbiət gəzintiləri kimi fəaliyyətlər də mövcuddur.

12 mərtəbəli oteldə 161 otaq və 350 çarpayı var idi və sonuncu dəfə 2015-ci ildə təmir edilmişdir. Yanğın Kartalkayanın qış məktəb tətili zamanı, ziyarətçilərin sayının artdığı və otelin 80-90% dolu olduğu vaxt baş verib.

Rusiya

Rusiyada qış turizmi son illərdə əhəmiyyətli artım və inkişaf müşahidə etdi. Ölkənin müxtəlif və geniş landşaftları həm yerli, həm də beynəlxalq turistləri cəlb edən geniş qış fəaliyyətlərini təmin edir. Bir neçə amil göstərək

1. **İnfrastruktur İnvestisiyaları:** Qış turizmi infrastrukturunun inkişafı və təkmilləşdirilməsi üçün həm Rusiya hökuməti, həm də özəl investorlar tərəfindən əhəmiyyətli investisiyalar qoyulmuşdur. Bura xizək kurortlarının, mehmanxanaların və nəqliyyat şəbəkələrinin tikintisi və modernləşdirilməsi daxildir. Soçidəki Rosa Xutor və Sibirdəki Şereqş kimi məşhur xizək kurortları əhəmiyyətli təkmilləşdirmələr apararaq onları dünya səviyyəli istiqamətlərə çevirdi.

2. Qış İstiqamətlərinin Təşviqi: “Rusiyanın dağları” mükafatlandırma mərasimi və “Gəlin səyahət edək!” kimi təşəbbüslər. forum Rusiyanın qış mənzərələrinin unikal görməli yerlərini nümayiş etdirməyə kömək edir.
3. Regional İnkişafa Dəstək: Rusiya hökuməti müxtəlif regionlarda, o cümlədən Çukotka və Yakutiya kimi ucqar və az inkişaf etmiş ərazilərdə turizm layihələrini dəstəkləmək üçün əlavə vəsait ayırmışdır.
4. Turist Saylarının Artırılması: Qış mövsümündə Rusiyaya gələn turistlərin sayı durmadan artır. İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin proqnozlarına görə, qarşidan gələn qış mövsümündə turist səfərlərinin sayının 33 milyona çatacağı gözlənilir. Bu artım təkmil infrastruktur, effektiv tanıtım kampaniyaları və qış idman növlərinə və fəaliyyətlərinə artan marağa səbəb olur.
5. İqtisadi Təsir: Qış turizmi Rusiya iqtisadiyyatı üçün əhəmiyyətli sürücüyə çevrilib. Bu, iş yerlərinin yaradılmasına, infrastrukturun inkişafına və cəlb olunmuş regionların ümumi iqtisadi artımına töhfə verir. Qış mövsümündə turist axını yerli biznesə, o cümlədən otellərə, restoranlara və turoperatorlara təkan verir.

Gürcüstan

Gürcüstanda qış Qafqaz dağlarına bənzərsiz gözəlliklər gətirir və vaqon həyatı sevənlər üçün müstəsna fürsət təqdim edir. Qarlı mənzərələr, mənzərəli kəndlər və dağların isti atmosferi fərqləndirir, kempervanda mükəmməl fon yaradır. Nəzərə alın ki, bəzən oxuduqlarınızdan fərqli olaraq, qış Gürcüstanda ilin ən az yağışlı mövsümüdür. Tbilisi, Kutaisi və ya Batumi kimi böyük şəhərlərdə gündüz temperaturu adətən sıfır dərəcə Selsi civarında olur, lakin nadir hallarda dondan aşağı düşür. Ancaq gecə və hətta səhər tezdən temperatur ümumiyyətlə sıfırdan aşağı olur və bəzən hətta -15 ° C-ə çatır. Mənfi temperaturlarla qarşılaşmanın ən yüksək ehtimalı dekabrın sonundan fevralın sonuna qədərdir. Dağlarda istilik, Kiçik

Qafqazın (cənub) ərazisində və Yuxarı Qafqazda (şimal) da olduqca soyuq olacaq. Qarın yağma ehtimalı var, hətta güclü qar fırtınaları da mümkündür. Lakin bir neçə həftə ardıcıl olaraq qar yağışı və xizək mərkəzlərini sevindirən günəşli hava nadir hallarda müşahidə olunur. Qışda, xoşagəlməz olan günəş çıxan kimi hava sürətlə isinir. Qeyd edək ki, Gürcüstanın bəzi kəndləri, hətta bəzi əraziləri qar və sürüşmə səbəbindən “yolların” tamamilə keçilməz olması səbəbindən qışda dünya ilə əlaqəsi tamamilə kəsilir, bu yollar hər qış bağlanır, ona görə də təsadüfən onlardan birində özünüzü tapmaq istəməsiniz. Ən məşhur iki nümunə Tuşeti ərazisi və Svanetinin Uşquli kəndidir. Kazbegi və Borjomi qışının dağlıq bölgələri də hər şeydən əvvəl dağlar, qar, xizək sürmə və yağlı yeməklərin məşhurdur. Bütün bunları bu iki bölgədə tapa bilərsiniz (başqaları da var, lakin bunlar ən inkişaf etmiş və Tbilisidən asanlıqla əldə edilə bilən bölgələrdir). Kazbegi Yuxarı Qafqazda yerləşdiyinə görə, qar mövsümündə ən erkən, çox vaxt isə ən sonuncu da məhz bu dağlarda olur. Bu Gürcüstanın ən yüksək zirvələrindən biridir zirvəsi 5047 metrdir.

İran

İrana yaz və ya isti mövsümdə getmək daha yaxşıdır. Amma bu, həqiqətən də doğru deyil. İran əslində dörd mövsüm ölkədir və hər mövsüm onun təklif edəcəyi bir şey var. Qışda İrana səyahət etmək üçün iki seçim var. İranın isti bölgələrini, məsələn, cənub bölgələrini ziyarət edə bilərsiniz; və ya qarda olsanız, qarlı əraziləri və soyuq şəhərləri ziyarət edə bilərsiniz. İranın qışda isti yerləri var. Fars körfəzi adaları da qışda ən çox ziyarət edilən yerlər sırasındadır. İranlıların əksəriyyəti İrana qış səfərləri üçün bu adaları seçirlər. Bu adalar arasında Kiş, Qeşm və Hormoz adaları var. Deməli, Qeşm və Kiş İranda azad zonalardır, yəni ora İran vizası olmadan 15 gün getmək olar. Burada dalgıç və su idmanı mərkəzlərindən əlavə dəbdəbəli otellər və ticarət mərkəzləri tapmaq olar. Beləliklə, qışın ortasında su idmanı, üzgüçülük və suya tullanma ilə məşğul olmaq olar. Qeshm adası həm də təbiəti sevənlər üçün əlverişlidir. Qeshm. Gəzməyə tövsiyə edilən yerlərdən biri də fars nergizinin bitdiyi

yerdir. Fars əyalətindəki Kazerun şəhəri və Xuzistan əyalətindəki Behbahan şəhərlərində təbii şəkildə böyüyən Nərgiz düzənliyi geniş və maraqlıdır. Maraqlıdır ki, İranda tarixdən əvvəlki Elam dövrünə aid əşyalarda nərgiz şəkilli oymalar var. Beləliklə, bu, təkcə təbii bir cazibə deyil, həm də tarixi bir cazibədir. Xuzistan vilayəti. Xuzistan əyalətinin daha çox görməli yerləri var. Bu vilayətin millətin beşiyi adlandırıldığını eşitmiş ola bilərsiniz, çünki burada İranda şəhərsalma ilə bağlı ilk dəlillər eramızdan əvvəl 2700-cü ilə aid edilib. Sistan və Bəluçistan körpülər şəhəri adlanan bu vilayətin paytaxtı Əhvazdır. İranda qışda səyahət edə biləcəyiniz digər bölgə İranın cənub-şərqindəki Sistan və Bəlucistan əyalətidir. İnsanlar adətən bu əraziyə peşəkar tur bələdçiləri ilə gəlir. Bu bölgə haqqında bilmək üçün ən maraqlısı odur ki, İran timsahının yeganə yaşayış yeri, yerli əhalinin Qando adlandırıdığı yerdir. Sistan və Bəluçistanda Yanan şəhər və ya Şahr-Suxte kimi bir çox inanılmaz attraksionlar var.

III FƏSİL AZƏRBAYCANDA QIŞ TURİZMİNİN İNKİŞAFINDA GƏLƏCƏK PERSPEKTİVLƏRİ

3.1. Azərbaycan qış turizminin inkişafına yönəlmiş dövlət tədbirləri

Azərbaycanda qış turizminin inkişafına yönəlmiş bir sıra dövlət tədbirləri həyata keçirilir. Bu tədbirlərə turistlərin cəlb edilməsi üçün həm infrastruktur, həm tanıtım təşəbbüsləri, həm də yeni turizm obyektlərinin yaradılmasına dəstək daxildir. Burada beş əsas sahə var: (**Weed M., Bull C.**)

1. Dağ-xizək kurortlarının inkişafı

Son illər Azərbaycanda xizək kurortlarının inkişafı fəal şəkildə inkişaf edir ki, bu da regionun artan turizm cəlbediciliyi və infrastrukturun gücləndirilməsi ilə bağlıdır. Xizək turizminin global tendensiyaları fonunda Azərbaycan kurortlarını fəal şəkildə inkişaf etdirir, keyfiyyətli istirahət və idman əyləncəsi üçün şərait yaradır.

Ən məşhur kurortlardan biri də Bakıdan 225 kilometr aralıda yerləşən eyniadlı rayonda yerləşən Qəbələdir. Qəbələ özünün mənzərəli mənzərələri və müxtəlif təbii şəraiti ilə tanınır ki, bu da xizək tətili üçün idealdır. Qəbələdə yerləşən Tufandağ istirahət mərkəzi 2014-cü ildə qapılarını turistlərin üzünə açıb. Tufandağ Azərbaycanın müasir xizək kurortudur, yüksək keyfiyyətli liftlər və müxtəlif çətinlikdə olan xizək enişləri ilə təchiz olunub. Kurort mehmanxanalar, restoranlar və əyləncə mərkəzləri də daxil olmaqla infrastrukturunu fəal şəkildə inkişaf etdirir. Snoubord və xizək sürmək üçün də imkanlar var.

Digər əhəmiyyətli kurort Azərbaycanın şimal-şərqində, Quba şəhərindən 30 kilometr aralıda yerləşən Şahdağdır. Şahdağ 2012-ci ildə açılıb və qısa müddətdə həm yerli, həm də xarici turistlər arasında populyarlıq qazanıb. Kurort yüksək xidmət standartlarına, xizəkçilər üçün müasir avadanlıqlara, həmçinin geniş infrastruktura, o cümlədən otellər və əyləncə komplekslərinə malikdir. Son illərdə kurortda xizək

enişləri fəal şəkildə inkişaf etdirilir və yaxın gələcəkdə yeni istirahət və idman obyektlərinin tikintisi nəzərdə tutulur.

Daşkəsən başqa bir xizək kurortu ölkənin şimal-qərbində, Gəncə şəhərinin yaxınlığında yerləşir. Daşkəsən peşəkarlar və yeni başlayan xizəkçilər üçün nəzərdə tutulmuş unikal yollar təklif edir. Son illər burada qış turizmi üçün infrastruktur da fəal şəkildə qurulub, otellər və idman kompleksləri yaradılıb.

Xizək turizminin inkişafının mühüm istiqaməti kurortlarla böyük şəhərlər arasında nəqliyyat və kommunikasiya əlaqələrinin yaradılmasıdır.

Bu kurortlara investisiya qoyuluşu Azərbaycanın turizm sənayesinin inkişafında mühüm rol oynayır ki, bu da iqtisadi artıma öz töhfəsini verir.

Bundan əlavə, dövlət və özəl investisiyalar regionun təbii landşaftlarını və biomüxtəlifliyini qorumaq üçün kurortların ekologiyasının yaxşılaşdırılmasına fəal şəkildə yönəldilir. Yaşılıqların yaradılması, eləcə də tullantıların təmizlənməsi üzrə işlər aparılır ki, bu da kurortların iqlim dəyişikliyinə və təbii fəlakətlərə davamlılığını artırır. (Kozak M., Kozak N.)

Gələcəkdə qış idman növlərinin daha da inkişaf etdirilməsi, o cümlədən beynəlxalq çempionatların və idman tədbirlərinin cəlb edilməsi gözlənilir ki, bu da regionun turistik cəlbediciliyini daha da artıracaq.

2. Nəqliyyat və infrastruktur inkişafı

Azərbaycanda nəqliyyat və turizm infrastrukturunu fəal şəkildə inkişaf edir, qış istirahəti üçün əlverişli şərait yaradılır. Son illər ölkədə yolların müasirləşdirilməsi, mehmanxanaların tikintisi, xizək kurortlarında xidmətlərin yaxşılaşdırılması istiqamətində irimiqyaslı layihələr həyata keçirilib.

Qış turizminin inkişafının əsas aspektlərindən biri kurortların nəqliyyat əlçatanlığıdır. Son illər dağlıq ərazilərə gedən yollar, o cümlədən Şahdağ (Quba rayonu) və Tufandağ (Qəbələ) kurortlarına gedən yollar yenidən qurulub. Yol

şəbəkəsinin təkmilləşdirilməsi səyahət vaxtını əhəmiyyətli dərəcədə azaldıb, səyahətin təhlükəsizliyini və rahatlığını artırıb.

Turistlərin rahatlığı üçün Bakıdan müntəzəm avtobus reysləri, eləcə də hava limanlarından və böyük şəhərlərdən şəxsi transferlər təşkil edilir. Tufandağ kurortunun yaxınlığında yerləşən Qəbələ Beynəlxalq Hava Limanı həm Azərbaycandan, həm də xarici ölkələrdən uçuşlar qəbul edir. Gələcəkdə sənişin axınının artırılması üçün regional hava limanları şəbəkəsinin genişləndirilməsi nəzərdə tutulur.

Azərbaycanın kurortlarında yerləşdirmə infrastrukturu fəal şəkildə inkişaf edir. “Shahdag Hotel & Spa”, “Pik Palace” və digərləri kimi dünya standartlarına uyğun müasir mehmanxanalar tikilib, yüksək keyfiyyətli xidmət və istirahət üçün rahat şərait yaradılıb. Büdcə variantlarına üstünlük verən turistlər üçün ən yaxın şəhərlərdə qonaq evləri və kotteclər mövcuddur. (Ramil Məmmədov)

Kurortlar xizək enişlərinə sürətli çıxışı təmin edən müasir lift sistemi ilə təchiz olunub. Xizək zonalarına həm yeni başlayanlar, həm də təcrübəli idmançılar üçün uyğun olan müxtəlif çətinlikli yamaclar daxildir. Son illərdə baxımlı yolların sayı artıb, bu da kurortları xizəkçilər və snoubordçular üçün daha cəlbedici edir.

İstirahətçilərin rahatlığı üçün yüksək keyfiyyətli avadanlıqla təchiz olunmuş icarə mərkəzləri, həmçinin peşəkar təlimatçıları olan xizək məktəbləri fəaliyyət göstərir. Təhlükəsizliyə xüsusi diqqət yetirilir - xilasetmə xidmətləri və tibb mərkəzləri istirahət mərkəzlərində gecə-gündüz növbətçilik edirlər.

Alpinizm

2024-cü ildə əsas inkişaf

İnfrastrukturun təkmilləşdirilməsi: Dağlıq rayonlara çıxışın yaxşılaşdırılması, o cümlədən Quba və Qusar rayonları kimi məşhur trekinq istiqamətlərinə apan yolların və nəqliyyat şəbəkələrinin inkişafı üçün əhəmiyyətli investisiyalar

qoyulmuşdur. Bu ərazilər alpinistlər üçün unikal mədəni təcrübələr təklif edən Yergi Kek və Xınalıq da daxil olmaqla, ölkənin ən yüksək kəndlərindən bəzilərinin evidir. Beynəlxalq tədbirlər çərçivəsində: Azərbaycanın dağ turizminin yüksəlişi, turist marşrutlarının formalaşdırılması, istirahət zonalarında təhlükəsizliyin təmini və iştirakçı ölkələr arasında əlaqələrin gücləndirilməsi mövzularının müzakirə edildiyi Avrasiya Dağ Turizmi Forumu baş tutdu. Forumda, ayrıca, vahid meyarların tətbiqi və qış turizminin inkişafında dövlət tərəfindən dəstəyin əhəmiyyəti nəzərdən keçirildi.

Gələcək Planlar və Davamlılıq Təşəbbüsləri

Strategiya Çərçivəsi: Azərbaycanın 2023-2026-cı illəri əhatə edən turizm strategiyasında dağ turizminin inkişafına xüsusi diqqət yetirilir. Bu strategiya, infrastrukturun yaxşılaşdırılması, qonaqpərvərlik və xidmət səviyyəsinin yüksəldilməsi, eləcə də təbii və mədəni sərvətlərin qorunması kimi əsas istiqamətləri əhatə edir. Davamlı turizm prinsiplərinin tətbiqi də mühüm prioritet kimi müəyyən edilmişdir. (Fərhad Əhmədov)

Dayanıqlı Turizmə Doğru: Azərbaycan, turizm sektorunun ətraf mühitə zərərini minimuma endirmək niyyəti ilə, global səylərə qoşularaq, dayanıqlı turizmə olan bağlılığını göstərir. Ölkə, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Davamlı Turizm Bəyannaməsini imzalayaraq, turizmin inkişafında iqlim dəyişikliyinə uyğunlaşma tədbirlərinin həyata keçirilməsini öz öhdəsinə götürmüşdür. **Mədəni İnteqrasiya:** Gələcək təşəbbüslər dağ icmalarının adət-ənənələrini, həyat tərzini və qonaqpərvərliyini vurğulayan, alpinizm təcrübəsini orijinal mədəni qarşılıqlı əlaqələrlə zənginləşdirən proqramlar hazırlamaqla dağ mədəniyyətini turizmə inteqrasiya etmək məqsədi daşıyır.

3. Dövlət dəstəyi və investisiya təşviqləri

Azərbaycanda qış turizminin inkişafı turizm sahəsində dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biridir. Dövlət, infrastrukturunu təkmilləşdirməyə, turizm

sahəsindəki xidmətlərin keyfiyyətini artırmağa və milli xizək mərkəzlərinin beynəlxalq səviyyədə rəqabətə davamlılığını gücləndirməyə yönəlmiş iri investisiya planlarını böyük maraqla dəstəkləyir. Dövlət dəstəyi və özəl sərmayələrin stimullaşdırılması qış istirahətinin getdikcə populyarlaşmasına kömək edir və region iqtisadiyyatını gücləndirir.

Hökumət otellərin, xizək liftlərinin, turizm mərkəzlərinin və digər infrastruktur obyektlərinin tikintisinə sərmayə qoyan şirkətlərə vergi güzəştləri və üstünlüklər verir. Xüsusilə, vergi tətilləri və xizək kurortları üçün avadanlıqların idxalı zamanı gömrük rüsumlarının azaldılması nəzərdə tutulur.

Dövlət dəstəyi proqramları çərçivəsində yeni istirahət mərkəzlərinin tikintisi və mövcud istirahət zonalarının müasirləşdirilməsi layihələri həyata keçirilir. Azərbaycanda qış turizmini xarici turistlər üçün daha cəlbedici edən dünya standartlarına cavab verən mehmanxana və əyləncə komplekslərinin yaradılması istiqamətində işlər aparılır.

Dövlət turizm sektorunda çalışan yerli sahibkarlara da maliyyə dəstəyi göstərir. Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu mehmanxana, restoran, kirayə mərkəzləri və digər turizm infrastrukturunun tikintisi üçün güzəştli şərtlərlə kreditlər verir.

Qış turizminin cəlbediciliyini artırmaq üçün Azərbaycan beynəlxalq turizm sərgilərində iştirak edir, xizək kurortlarını dünya səviyyəsində reklam edir. Rəqəmsal marketing, kurortların təşviqini də əhatə etməklə, aktiv surətdə yüksəlir. Bu yüksəlişə sosial şəbəkələr, turizm platformaları və xüsusi internet resursları vasitəsilə nail olunur.

Nəqliyyat infrastrukturunun inkişafına xüsusi diqqət yetirilir. Son illər dağ-xizək kurortlarına gedən yollar müasirləşdirilib, yeni mehmanxanalar tikilib, təhlükəsizlik və xidmət sistemləri təkmilləşdirilib. Hökumət xizək kurortlarının xarici turistlər üçün əlçatanlığını yaxşılaşdırmaq üçün nəqliyyat şəbəkəsini daha da genişləndirməyi və regionlarda yeni hava limanları tikməyi planlaşdırır.

Dövlət dəstəyi həm də ekoloji cəhətdən dayanıqlı turizmin inkişafına yönəlib. Kurortlar ətraf mühiti qorumaq, bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə etmək və təbii ekosistemlərə təsirləri minimuma endirmək üçün proqramları fəal şəkildə həyata keçirirlər. Bu tədbirlər Azərbaycanda qış turizmini təkcə gəlirli deyil, həm də ekoloji cəhətdən məsuliyyətli edir.

Ümumilikdə, Azərbaycanda qış turizminin çiçəklənməsində dövlət siyasəti və sərmayə təşviqləri mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Yaxşı biznes mühiti, vergi güzəştləri, investisiya layihələri və beynəlxalq səviyyədə fəal təşviqat ölkənin regionda aparıcı qış istirahət yerlərindən birinə çevrilməsinə zəmin yaradır.

4. Beynəlxalq əməkdaşlıq və turizm təşviqi

Azərbaycan qış turizminin inkişafı və xarici qonaqların marağının artırılması məqsədilə beynəlxalq tərəfdaşlığı genişləndirir. Ölkə ITB Berlin, WTM London və ATM Dubai kimi böyük turizm sərgilərində iştirak edir. Hökumət beynəlxalq turizm təşkilatları, o cümlədən Ümumdünya Turizm Təşkilatı (UNWTO) ilə əməkdaşlıq edir. Qış mövsümündə yeni reyslərin açılması üçün aviaşirkətlərlə müqavilələrin bağlanması istiqamətində iş aparılır. Azərbaycan öz xizək kurortlarını tanıtmək üçün Avropanın, Yaxın Şərqi və Asiyanın aparıcı turoperatorları ilə əməkdaşlıq edir. “Azərbaycanı tanıyaq” verilişləri xarici jurnalistləri və bloggerləri ölkənin turizm imkanlarını işıqlandırmaq üçün dəvət edir. (Elşad Məmmədov)

Qış turizmi infrastrukturunun inkişafına beynəlxalq investisiya fondları cəlb olunur. Şahdağ və Tufandağ kurortlarında dağ-xizək və snoubord üzrə beynəlxalq yarışlar keçirilir. Qonşu ölkələrlə, o cümlədən Gürcüstan və Türkiyə ilə birgə turizm proqramları yaradılır. Məşhur dünya brendlərinin iştirakı ilə beynəlxalq marketing kampaniyalarına start verildi. TripAdvisor, Booking.com və Expedia kimi platformalarda kurortları rəqəmsal şəkildə tanıtmək üçün işlər aparılır. Xarici səyahətçilər üçün güzəştli səyahət paketləri hazırlanır. Azərbaycan qış turizmi sahəsində Avropa xidmət keyfiyyəti standartlarını fəal şəkildə tətbiq edir.

Ekoturizm və davamlı turizmin inkişafı, beynəlxalq işbirliyinin əsas elementlərindən biridir. Turizm layihələrinin maliyyələşdirilməsi məqsədilə beynəlxalq maliyyə qurumları ilə müzakirələr aparılır. Otel və turizm sahəsində ixtisaslı kadrların yetişdirilməsi üçün tədris proqramları hazırlanır. Xizək infrastrukturasının təkmilləşdirilməsi üçün xarici mütəxəssislərin yardımı nəzərdə tutulur. Hökumətin təşəbbüsləri qış kurortlarına ümumi ziyarətçi axınında xarici turistlərin payının artmasına kömək edir. Beynəlxalq əməkdaşlıq Azərbaycanı dünya turizm xəritəsində qış tətili üçün perspektivli istiqamətlərdən birinə çevirir.

5. Qarabağda qış turizminin inkişafı

Azərbaycan, Qarabağda suverenliyi təmin etdikdən sonra, regionu, eləcə də qış turizmi sektorunu sürətlə inkişaf etdirir. Miqyaslı infrastruktur işləri çərçivəsində yeni magistrallar, mehmanxanalar və turizm kompleksləri inşa edilir. Qarabağın dağlıq bölgələri, yüksək səviyyəli xizək mərkəzlərinin təşkili üçün böyük imkanlar vəd edir. Şuşa və Kəlbəcərdə xizək enişləri və liftləri olan qış istirahət mərkəzlərinin tikintisi nəzərdə tutulur. Dövlət mehmanxana, restoran və əyləncə komplekslərinin yaradılması üçün investisiyalar cəlb edir. Nəqliyyat şəbəkəsinin, o cümlədən Füzuli aeroportunun inkişafı rayonun əlçatanlığının artırılmasına kömək edir. Qarabağda turizmin ekoloji cəhətdən davamlı inkişafı istiqamətində işlər davam etdirilir. Beynəlxalq tərəfdaşlıq və xüsusi investisiyalar, yenilənmiş turizm infrastrukturunun yaranmasını təşviq edir. Qarabağda qış turizminin inkişafı həm yerli, həm də xarici turistlərin cəlb edilməsinə kömək edəcək, regionun iqtisadi inkişafına töhfə verəcək.

3.2.Qış turizminin inkişafında beynəlxalq təcrübəsi və Azərbaycanda tətbiqi

Qış turizmi dünyanın bir çox ölkəsində turizm sənayesinin mühüm sahəsidir. İsveçrə, Avstriya, Fransa, Kanada və Yaponiya kimi xizək turizmi inkişaf etmiş ölkələr müasir infrastrukturun yaradılması, investisiyaların cəlb edilməsi və qış istirahətinin beynəlxalq müstəvidə təşviqi sahəsində böyük təcrübə toplayıblar. Bu

təcrübə xizək kurortlarını fəal şəkildə inkişaf etdirən və qlobal qış turizmi bazarında öz mövqeyini möhkəmləndirməyə çalışan Azərbaycan üçün faydalı ola bilər.

İnfrastrukturun inkişafı

Uğurlu qış turizminin əsas amillərindən biri müasir xizək kurortları, lift sistemi, rahat nəqliyyat marşrutları və turistlər üçün rahat yaşayış şəraiti də daxil olmaqla inkişaf etmiş infrastrukturdur. Məsələn, Alp dağlarında xizəkçilərə növbəsiz zirvələrə sürətlə çatmağa imkan verən avtomatlaşdırılmış kanat yollarından geniş istifadə olunur. Artıq bu yanaşma Azərbaycan sərhədlərinə də çatıb, Şahdağ və Tufandağ kurortlarında Avstriya və Fransa istehsalı olan son texnologiyalı xizək liftləri quraşdırılıb.

Bundan əlavə, inkişaf etmiş ölkələr turizm infrastrukturunun müxtəlifliyini prioritet hesab edir. Məsələn, İsveçrə və Kanadadakı kurortlar sadəcə xizək sürüşü üçün deyil, həm də əyləncə mərkəzləri, spa salonları, su parkları və mədəniyyət tədbirləri təqdim edirlər. Azərbaycan isə çoxfunksiyalı kurortların inşası üzərində çalışır ki, turistlər həm xizək sürə bilsinlər, həm də müxtəlif sağlamlıq prosedurlarından, gastronomiya turlarından və ekskursiyalardan faydalana bilsinlər.

(Qüdrət Vəliyev)

İqtisadi təşviqlər və dövlət dəstəyi

Bir çox dövlətlərdə qış turizmi dövlət tərəfindən dəstəklənir. Məsələn, Avstriya və Fransa xizək kurortlarının inkişafına sərmayə qoyan bizneslərə vergi güzəştləri və subsidiya təklif edilir. Kanadada davamlı turizm obyektlərinin inşasına yönəlmiş dövlət qrantları mövcuddur. Azərbaycanda da artıq oxşar mexanizmlər tətbiq edilir, dağ kurortlarının inkişafı ilə məşğul olan şirkətlər üçün vergi güzəştləri və investisiya güzəştləri təklif edilir. Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, AZPROMO, yəni Azərbaycan İxracın və İnvestisiyaların Təşviqi Fondu, yeni otellərin və turizm obyektlərinin inşası məqsədilə beynəlxalq investorları fəal şəkildə cəlb etmək üzrədir. Davamlı turizm və ekologiya

Qış turizminin inkişafında ekoloji davamlılıq mühüm rol oynayır. Məsələn, Alp dağlarında bərpa olunan enerjidən istifadə və qorunan ərazilərdə tikintinin məhdudlaşdırılması da daxil olmaqla təbii ehtiyatları qorumaq üçün ciddi siyasətlər var.

Azərbaycan ekoloji cəhətdən davamlı turizmə də diqqət yetirir. Xüsusilə, Şahdağ və Tufandağ kurortlarında enerjiyə qənaət sistemləri tətbiq edilir və ətraf mühitə təsirin minimuma endirilməsi üçün süni qar düzəltmə texnologiyalarından istifadə edilir. Gələcəkdə dağlıq ərazilərdə bütün turizm obyektləri üçün “yaşıl” standartların tətbiqi nəzərdə tutulur.

Təşviq və Marketing Strategiyaları

Qış turizmindəki nailiyyətləri ilə seçilən dövlətlər, turist axınını artırmaq məqsədilə global miqyasda marketing söylərinə qoşulurlar.

Azərbaycan, artıq qış istirahət kurortlarını, ITB Berlin, WTM London və ATM Dubai kimi beynəlxalq turizm yarmarkalarında fəal təqdim etməklə, bu strategiyaları həyata keçirir. Xarici qonaqları cəlb etmək üçün, TripAdvisor, Booking.com və Expedia kimi məşhur səyahət platformaları ilə əməkdaşlıq edilir.

İdman tədbirlərinin təşkili

Beynəlxalq yarışların keçirilməsi də xizək kurortlarına diqqəti cəlb etməyin başqa bir yoludur. Məsələn, Alp dağlarında və Yaponiyanın Hokkaydo adasında Xizək üzrə Dünya Kubokunun mərhələləri mütəmadi olaraq keçirilir.

Azərbaycan kurortların tanınmasını artırmağa kömək edəcək böyük qış idman tədbirlərinin təşkili imkanlarını da nəzərdən keçirir. O cümlədən, beynəlxalq xizək turnirlərinin və snoubord yarışlarının keçirilməsi ilə bağlı danışıqlar aparılır.

Təhsil və təlim

Azərbaycanda qış kurortlarında çalışan kadrlar üçün təlim və təcrübə proqramları da hazırlanır. Beynəlxalq tərəfdaşlarla əməkdaşlıq çərçivəsində

qonaqlara xidmət, idman tədbirlərinin təşkili və turizm infrastrukturunun idarə edilməsi üzrə təlimlər keçirilir.

Gələcək planları

Azərbaycanın qış turizm sahəsi, strateji investisiyalar və qış turizm destinasiyası kimi cazibəsini yüksəltmək məqsədi daşıyan beynəlxalq tədbirlərlə möhkəmləndirilərək, əhəmiyyətli bir inkişaf yolu keçir.

İnfrastruktur İnkişafı

Şahdağ Dağ Kurortunun Genişləndirilməsi: 2025-ci ildə Şahdağ Dağ Kurortunda yeni yüksək sürətli kreslo (Lift 19) istifadəyə verilməsi planları aparılır. Bu 2000 metrlik lift kurortun tutumunu artırmaq, saatda 2400-ə qədər sənişini qəbul etmək və bununla da xizək zonalarına çıxışı yaxşılaşdırmaq və xizəkçilərin sayını artırmaq üçün nəzərdə tutulub.

Lakeside Hotel və Ski Club: Şahdağ yaxınlığında yerləşən Lakeside Hotel-in inkişafı davam edir, obyektə 122 otaq, idman zonaları, uşaq meydançası və iki xizək simulyatoru ilə təchiz olunmuş xizək məktəbinin olması gözlənilir. Bu imkanlar həm istirahət, həm də macəra axtaranlar üçün hərtərəfli xidmətlər təklif etməklə qış turizmi təcrübəsini zənginləşdirmək məqsədi daşıyır.

Beynəlxalq Tədbirlər

Xizək Alpinizmi üzrə Dünya Kuboku 2025 yarışması, yanvar ayında Şahdağ Dağ Kurortunda təşkil edildi. Bu, Azərbaycanın ilk dəfə belə bir möhtəşəm beynəlxalq yarışmaya ev sahibliyi etməsi idi. Bu hadisə, ölkəmizin qış idmanları sahəsindəki inkişafını bütün dünyada nümayiş etdirdi və Azərbaycanı xizək alpinizminə maraq göstərən hər kəs üçün cəlbedici bir məkan kimi tanıtdı.

Avrasiya Dağ Kurortları Festivalı: 2025-ci ilin martına planlaşdırılan Avrasiya Dağ Kurortları Festivalı Şahdağ Dağ Kurortunda keçiriləcək. Dörd gün davam edəcək tədbirin məqsədi regiondakı dağ kurortları arasında əməkdaşlığı inkişaf etdirmək, inkişaf strategiyalarını, təhlükəsizlik protokollarını və vahid standartların

yaradılmasını müzakirə etmək və bununla da Azərbaycanda dağ turizminin ümumi keyfiyyətini və təhlükəsizliyini artırmaqdır.

Tanıtım fəaliyyətləri

EMITT 2025 İştirakı: Azərbaycan 2025-ci ilin fevralında İstanbulda keçirilən Şərqi Aralıq dənizi Beynəlxalq Səyahət və Turizm Sərgisində (EMITT) fəal iştirak etdi. Ölkənin sərgisi beynəlxalq turistləri cəlb etmək və qlobal turizm bazarında mövqeyini gücləndirmək məqsədi ilə qış kurortları və xizək destinasiyaları da daxil olmaqla müxtəlif turizm təkliflərini vurğuladı.

Cənubi Asiya bazarları ilə əlaqə: 2025-ci ilin yanvar ayında Azərbaycana hindistanlı ziyarətçilərin sayı 17 073 nəfərə çatıb ki, bu da 2024-cü ilin yanvar ayı ilə müqayisədə 68% artımı əks etdirir. Bu artım Hindistanda SATTE 2025 kimi turizm sərgilərində iştirak kimi məqsədyönlü tanıtım səyləri ilə əlaqələndirilir.

3.3. Azərbaycanda qış turizminin inkişafı üçün potensial ərazilər

2024-cü ildə Azərbaycan qış turizmi sektorunu inkişaf etdirməyə davam etdi, xizək obyektlərinin genişləndirilməsinə, beynəlxalq ziyarətçilərin cəlb edilməsinə və müxtəlif qış fəaliyyətlərinin təşviqinə diqqət yetirdi.

Xizək kurortlarının və infrastrukturunun genişləndirilməsi

Şahdağ Dağ Kurortu: Azərbaycanın ilk dağ-xizək kurortu kimi Şahdağ 2024-cü ildə əhəmiyyətli inkişaf yolu keçib. 110 000 kvadratmetr qapalı əraziyə malik 242 hektar ərazini əhatə edən Şahdağ Mədəniyyət və Turizm Mərkəzində dörd xizək enişli və müxtəlif obyektlər, o cümlədən çoxsaylı kanat terminalları var.

Tanıtım Fəaliyyətləri və Beynəlxalq İştirak

"Azərbaycanı kəşf etmək: 2024-cü ilin dekabr ayının 5-dən 10-dək ATB tərəfindən Səudiyyə Ərəbistanı, Qətər, Küveyt, Bəhreyn və Omandan olan 27 nüfuzlu turizm şirkəti üçün tanışlıq turu təşkil edildi. Flynas Hava Yollarının təşəbbüsü ilə gerçəkləşən səfərin əsas məramı, Körfəz ölkələrindən gələn

nümayəndələri Azərbaycanın qış turizmi potensialı, həmçinin, təbii və tarixi məkanları ilə yaxından tanış etmək idi."

Cədvəl. Azərbaycanda qış turizm üçün potensial ərazilər və iqlim komfortluluğu

Rayon / Region	Ərazi / Kənd	Hündürlük (m)	Iqlim tipi	Qış temperaturu (°C)	Komfort səviyyəsi	Əsas landşaft tipi	Qış turizminə uyğunluq
Kəlbəcər	İstisu, Kəlbəcər şəhəri ətrafı	1500–3200	Yüksəklikdən asılı olaraq mülayim-yağıntılı dağ iqlimi	-5 – -15	Yüksək	Alp çəmənliləri, subalp meşəliklər, termal sular	
Şuşa	Dəşaltı, Şuşa ətrafı	1400–1800	Dağ-meşə iqlimi	-3 – -10	Orta-yüksək	Qaya massivləri, meşələr, dağlıq yaylalar	
Ləçin	Qınqışlaq, Minkənd	1200–2500	Subalp və alp iqlimi	-6 – -14	Yüksək	Yay otlaqları, meşəlik dağ yamacları	
Qubadlı	Muradlı, Dondarlı	1000–1800	Quru dağ keçidli dağ iqlimi	-2 – -8	Orta	Quru dağlıq dağ relyefi, çay dərələri	
Zəngilan	Bartaz, Həkəri çayı vadisi	600–1600	Subtropik dağətəyi iqlimi	-1 – -6	Orta-yüksək	Meşəlik dağətəyi ərazilər, çay dərələri	
Şəki	Qəbələ, İsmayılbəyli	500-2000	Yumşaq subtropik, dağlıq meşə iqlimi	-2 – -8	Yüksək	Meşəlik ərazilər, çay vadiləri, dağ yamacları	Yaxı – Tarixi abidələr, qışda dağ turizmi üçün əlverişli
Zaqatala	Zaqatala dağları, Honzoqor, Şamilovka zirvəsi	300-1500	Yüngül subtropik dağ iqlimi	-1 – -5	Orta-yüksək	Dağ yamacları, meşəliklər, çay dərələri	Yaxı – Mülayim qış, dağlıq yürüşlər və kənd turizmi potensialı
Qax	Qax şəhəri, Piriş kəndi	400-1500	Dağlıq iqlim, subtropik qışıqları	-3 – -7	Orta	Meşəlik ərazilər, dağlıq keçidlər, çay vadiləri	Orta-yüksək – Qışda dağ turizmi və yürüşlər üçün uyğun

Marketing və Ziyarətçi Statistikası

Turizm yüksəlişi: Azərbaycanın turizm sektoru 2024-cü ilin yanvar-may ayları arasında ötən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə xarici qonaqların sayında (965 555 nəfər) 35% artım qeydə alaraq, müsbət dinamika sərgiləyib. Rusiya, Türkiyə və Hindistan turist axınının əsas mənbələri olaraq qalmaqdadır, xüsusilə Hindistandan gələn ziyarətçilərin sayında ikidən artıq dəfə artım müşahidə olunub.

Körfəz Əməkdaşlıq Şurası (GCC) Regionunda təşviq: 2025-ci ilin əvvəlində ATB əsas turizm şirkətləri ilə təxminən 40 B2B görüşlərində iştirak edərək, Körfəz Əməkdaşlıq Şurası regionunda turizm tədbirində iştirak etdi. Eksklüziv səyahət təcrübələri, qış turizmi, sağlamlıq və sağlamlıq istirahətləri və qarşıdan gələn Ramazan bayramı imkanları ətrafında müzakirələr aparıldı və Azərbaycanın Körfəz ölkələri Konfederasiyası səyahətçiləri üçün cəlbediciliyi vurğulandı. (Isabelle A. Thomas)

Müxtəlif Qış Fəaliyyətləri

Xizək sürmədən başqa, Azərbaycanda müxtəlif qış fəaliyyətləri təklif olunur. Macəraçılar ölkənin qarlı tozlu mənzərələri arasında qarda gəzinti, buza dırmaşma və meşə trekkingindən həzz ala bilərlər. Bu fəaliyyətlər həm ailə əyləncələrinə, həm də cəsarətli sərgüzəştlərə xidmət edir, hərtərəfli qış təcrübəsi təmin edir.

Ümumilikdə, 2024-cü ildə Azərbaycanın qış turizmində əldə edilən uğurlar əsasən üç mühüm amilin nəticəsidir: əsaslı infrastruktur investisiyaları, beynəlxalq miqyasda geniş tanıtım fəaliyyətləri və çoxsaylı tədbirlərin təşkili. Bu amillərin vəhdəti ölkənin qış turizmi imkanlarını yüksəltmiş və Azərbaycanı qış istirahəti üçün cazibədar bir məkan kimi tanıتماğa xidmət etmişdir.

Bu diplom işində Azərbaycanın qış turizminin inkişafı üçün potensial ərazilərin gizli inciləri və unikal təcrübələrini araşdırırıq. Qarlı dağlardan etibarən rahat kəndlərə qədər Azərbaycanın hər bir ərazisində müxtəlif növ qış turizm mərkəzləri fəaliyyət göstərə bilər.

Azərbaycan bir sıra görkəmli zirvələri və qış aylarında təmiz qarla örtülmüş Qafqaz dağları ilə məşhurdur. Ölkənin ilk qış idman məkanı Qusar rayonunda yerləşən Şahdağ Dağ İstirahət Kompleksi olmuşdur.

Başı qarlı dağlar arasında yerləşən Şəki şəhəri qış mövsümündə ən əzəmətli məkanlardan birinə çevrilir. Şəki xan sarayı və Şəki qalası qar ilə örtüldükdə ziyarətçilərin diqqət mərkəzinə çevrilən əsas məkanlar hesab olunur. Şəkidə fəaliyyət göstərən qonaq evlərində qalaraq, oranın tarix, mədəniyyət və görkəmli qış mənzərəsi ilə yaxından tanış olmaq mümkündür.

Azərbaycana ziyarət edən turistlərin burada yerləşən istirahət mərkəzlərindən faydalanması üçün, xüsusən, Naxçıvan bölgəsindəki isti bulaqlar və termal sulardan istifadə olunur. Naxçıvan şəfalı suları və termal vannaları vasitəsilə ziyarətçilərə sakitləşdirici, cavanlaşdırıcı və müalicəvi təcrübə imkanları yaradır.

Azərbaycanın şimal-şərqində yerləşən **Zaqatala rayonu** təbii gözəllikləri, mədəni müxtəlifliyi və dağlıq landşaftları ilə öyünən rayondur və onu qış turizminin inkişafı üçün perspektivli əraziyə çevirir. Şahdağ və ya Tufandağ kimi digər bölgələr kimi tanınmasa da, Zaqatala qış idman növləri, alpinizm və təbiət turizmi üçün əhəmiyyətli potensiala malikdir.

Zaqatalada qış turizmi üçün əsas sahələr

Dağlar və Təbiət Landşaftları: Zaqatala qış turizmi üçün mükəmməl fon olan Böyük Qafqaz dağ silsiləsinin ətəyində yerləşir. Rayonun dağlıq ərazisi müxtəlif qış fəaliyyətləri üçün imkanlar yaradır. Xizək sürmə, snoubord və qarda gəzinti üçün yüksək dağlıq ərazilər inkişaf etdirilə bilər.

Güravli və Zaqatala dağ zirvələri: Bu ərazilər az tədqiq olunsada, qış idman növləri üçün potensial təklif edir. Onlar dinc gəzintilər, alpinizm və bölgənin toxunulmaz gözəlliklərini araşdırmaq üçün imkanlar təqdim edərək, daha çox kommersiyalaşdırılmış kurortlara daha sakit alternativ təklif edirlər.

Qış İdmanları İmkanları:

Xizək və Snoubord: Hazırda Zaqatalada irimiqyaslı xizək kurortları olmasa da, onun dağlıq ərazisi kiçik, butik xizək kurortları üçün çox əlverişlidir. Zaqatala yaylası kimi ərazilər xizəkçilərin və snoubordçuların yerləşdirilməsi üçün inkişaf etdirilə bilər. Bu, böyük kurortlarla müqayisədə daha intim və daha az izdihamlı qış idmanı təcrübəsi axtaranları cəlb edəcəkdir.

Qarda gəzinti və xizək sürmə: Rayonun meşələri və qoruqları, məsələn, Zaqatala Dövlət Təbiət Qoruğu qarda gəzinti və xizək sürmək üçün əla relyef təklif edir. Bu fəaliyyətlər daha sakit, təbiət mərkəzli qış təcrübəsinə üstünlük verən turistləri cəlb edə bilər.

Mədəni və Eko-Turizmin İnteqrasiyası: Zaqatala ləzgilər, avarlar və tatarlar da daxil olmaqla müxtəlif etnik qrupların yaşadığı zəngin mədəni irsə ev sahibliyi edir. Bu mədəni müxtəliflik regionun qış turizmi təkliflərinə integrasiya oluna bilər. Turistlər ənənəvi musiqi, rəqs və yerli mətbəxlə tanış ola bilərlər ki, bu da qış idman fəaliyyətlərini zənginləşdirir.

Ekoturizm: Zaqatalanın təbii incəlikləri, o cümlədən meşələri, faunası və fiqurlu mənzərələri, onu ekoturizm üçün fəvqəladə bir ünvan edir. Təbiət vurğunlarını və daha davamlı səyahət təcrübəsi axtaranları cəlb etmək məqsədilə qış gəzintiləri, vəhşi təbiətə müşahidə və foto turları təşkil oluna bilər.

Termal mənbələr və Səhiyyə Turizmi: Bölgə eyni zamanda, sağlamlıq turizmində mühüm potensiala malik olan təbii termal bulaqları ilə məşhurdur. Bölgənin təbii isti bulaqlarını qış fəaliyyətləri ilə birləşdirən sağlamlıq kurortlarını inkişaf etdirməklə Zaqatala istirahət və macəranın unikal birləşməsini təklif edə bilər. Bu termal bulaqlar qış idmanı ilə sağlamlıq və tərəvətlənməyi birləşdirmək istəyənləri cəlb edərək qış tətlinə əlavə kimi təqdim oluna bilər.

Giriş və Ulaşım: Zaqatala paytaxt Bakı şəhəri ilə avtomobil yolu vasitəsilə əla əlaqədədir və Gürcüstan sərhədinə yaxınlığı onu həm yerli, həm də xarici turistlər

üçün rahat edir. İnfrastrukturun inkişafı, o cümlədən daha yaxşı yollar və geniş qonaqlama imkanları Zaqatalanı gələcək qış turizmində mühüm bir istiqamətə çevirəcək.

Gələcək İnkişaf Potensialı

Zaqatala müxtəlif landşaftları, yüksək dağlıq əraziləri və mədəni zənginliyi sayəsində unikal qış turizmi məkanına çevrilmək potensialına malikdir. Xizək liftləri, otellər və nəqliyyat şəbəkələri kimi infrastruktura məqsədyönlü sərmayələr ilə Zaqatala Azərbaycanın daha inkişaf etmiş xizək kurortlarına daha sakit və orijinal alternativ təklif edə bilər. Qış idman növlərinin, ekoturizmin, mədəni təcrübələrin və sağlamlıq turizminin birləşməsi Zaqatalanı müxtəlif növ qış tətili axtaran geniş çeşidli turistlər üçün cəlbedici məkan kimi yerləşdirə bilər.

Qış Festivalları və Tədbirləri: Zaqatala qış turizm potensialını tanıtmaq üçün qış festivallarına və ya mədəni tədbirlərə də ev sahibliyi edə bilər. Bunlara ənənəvi bayramlar, qış idman yarışları və yerli yemək festivalları daxil ola bilər.

Azərbaycanda qış turizmi, təkcə açıq hava sərgüzəştlərindən ibarət deyil, həm də ölkənin qış məktəbini nümayiş etdirir. Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində, yerli yeməxanalarda ləzzətli yeməklər, aromatik çayları və ənənəvi şirniyyatlar təqdim olunur. Mövsümün zəngin ləzzətlərini vurğulayan müxtəlif dadlar Azərbaycanın xüsusi qonaqpərvərliyini əks etdirir.

Cədvəl 2 Qarabağ turizm potensialı əraziləri.

Dağ Mənzərələri və Qış İdmanları:	Böyük Qafqaz dağ silsiləsində yerləşən Qarabağ xizək sürmə, snoubord, qarda tullanma və alpinizm, xüsusən Şuşa və Xankəndi kimi şəhərlərdə gəzinti üçün əla imkanlar təqdim edir.
Xizək Kurortları və İnfrastruktur:	Həm yerli, həm də beynəlxalq turistləri cəlb etmək üçün xizək liftləri, yaşayış yerləri və giriş yollarına sərmayə qoyulması ilə xizək kurortlarının, xüsusən Şuşada inkişafı planları aparılır.
Eko-Turizm və Macəra:	Bölgənin Xocalı-Qubadlı Milli Parkı kimi təbiət qoruqları qışda qarda gəzinti, gəzinti və canlı təbiəti müşahidə etmək üçün ideal yerlər təmin edir.
Mədəni və İrs Turizmi:	Qarabağın Gandzasar Monastırı və Xudaferin Körpüləri kimi tarixi yerləri təbiət və mədəniyyətin unikal qarışığını təqdim edərək qış turizminə inteqrasiya oluna bilər.
Regional Əlaqə:	Rayonun Bakı, İrəvan və Tbilisi kimi böyük şəhərlərə yaxınlığı onu regional turistlər üçün əlçatan edir və infrastrukturun təkmilləşdirilməsi onun cəlbediciliyini artıracaq.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Ölkənin zəngin təbii sərvətləri, müxtəlif dağlıq landşaftları və qış idman növləri üçün əlverişli iqlim şəraiti sayəsində Azərbaycanda qış turizminin inkişaf perspektivləri perspektivlidir. Şahdağ və Tufandağ kimi bölgələr artıq populyar qış turizmi istiqamətləri kimi meydana çıxıb və Azərbaycanın regional və beynəlxalq turizm bazarlarında rəqabətqabiliyyətli oyunçu olmaq potensialını nümayiş etdirir. Lakin son illərdə əldə edilmiş irəliləyişlərə baxmayaraq, bir sıra problemlər hələ də bu potensialın tam reallaşdırılmasına mane olur. Bu problemlərə bəzi dağlıq ərazilərdə zəif inkişaf etmiş infrastruktur, məhdud mövsümi təkliflər, beynəlxalq məlumatlılığın olmaması və turizm və qonaqpərvərlik sektorlarında kifayət qədər təlim keçmiş mütəxəssislərin olmaması daxildir.

Azərbaycanda qış turizminin davamlı artımını təmin etmək üçün bir sıra strateji addımlar atılmalıdır. Birincisi, xüsusilə qarlı mövsümdə nəqliyyat infrastrukturunu və dağ kurortlarına əlçatanlığı yaxşılaşdırmaq vacibdir. Daha yaxşı yolların tikintisi, ictimai nəqliyyat əlaqələrinin artırılması və qış marşrutlarında təhlükəsizliyin təmin edilməsi turist təcrübəsini əhəmiyyətli dərəcədə artırma bilər. İkincisi, turizm məhsulları şaxələndirilməlidir ki, tək-cə xizək sürmə və snoubordda deyil, həm də qarda gəzinti, qış yürüşləri, qar arabası turları, mədəni ekskursiyalar və sağlamlıq xidmətləri kimi fəaliyyət növləri də daxil olsun. Bu, daha geniş turist kütləsini cəlb edəcək və onların qalma müddətini uzadar.

Digər əsas prioritet işçi qüvvəsinin inkişafıdır. Peşəkar təlim proqramları və beynəlxalq turizm institutları ilə əməkdaşlıq xidmət keyfiyyətinin yüksəldilməsinə kömək edə bilər və əməkdaşların həm yerli, həm də xarici ziyarətçilərin gözləntilərini qarşılamaq üçün yaxşı hazırlıqlı olmasını təmin edə bilər. Bundan əlavə, dayanıqlı turizm təcrübələrinə güclü diqqət yetirilməlidir. Ekoloji cəhətdən təmiz tikinti, tullantıların düzgün idarə edilməsi və dağ ekosistemlərinin qorunması

ilə bağlı maarifləndirmə kampaniyaları qış turizminin mərkəzi olan təbii mühitin qorunmasına kömək edəcək.

Bundan əlavə, yaxşı hədəflənmiş marketinq kampaniyaları vasitəsilə Azərbaycanı qış turizmi məkanı kimi tanıtmmaq çox vacibdir. Beynəlxalq turizm yarmarkalarında iştirak, rəqəmsal marketinq platformalarından istifadə və vizual olaraq cəlbedici tanıtım məzmununun yaradılması qlobal şüurun formalaşmasına və yeni bazarların cəlb edilməsinə kömək edə bilər. Paralel olaraq, dövlət-özəl tərəfdaşlığın təşviqi infrastrukturun inkişafı və xidmətlərin yaxşılaşdırılması üçün lazımi investisiyaları təmin edəcək. Vergi güzəştlərinin təklif edilməsi və inzibati prosedurların sadələşdirilməsi investorlar arasında marağı daha da artırma bilər.

Nəhayət, qış turizminin mövsümi məhdudiyyətlərini aradan qaldırmaq üçün Azərbaycan dağlıq ərazilərdə ilboyu turizmi də təşviq etməlidir. Buraya yürüyüş, velosiped sürmə və ekoturizm kimi yay fəaliyyətlərinin inkişafı daxildir ki, bu da yerli icmaların il boyu iqtisadi fayda əldə etməsinə kömək edəcək.

Nəticə olaraq qeyd edək ki, Azərbaycan qış turizminin aparıcı məkanı olmaq üçün tələb olunan təbii və mədəni sərvətlərə malikdir. Strateji planlaşdırma, infrastruktura və insan kapitalına sərmayə, ekoloji dayanıqlılıq və effektiv beynəlxalq təşviq vasitəsilə ölkə qlobal turizm bazarında öz mövqeyini əhəmiyyətli dərəcədə gücləndirə və bu sektorda uzunmüddətli, inklüziv inkişafı təmin edə bilər.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Abbasov Y. – *Azərbaycan Turizm Regionlarının İnkişaf Potensialı*. Bakı: Nurlan, 2019. 185 səh.
2. Becken, S. – *Tourism and Climate Change: Risks and Opportunities*. Channel View Publications, 2007. 256 səh.
3. Əsədov Q.Ə. – *Azərbaycan Turizminin İnkişaf Perspektivləri*. Bakı: Elm, 2015. 256 səh.
4. Əliyev Z.Ə. – *Azərbaycan Respublikasında Dağlıq Turizm Potensialı*. Bakı: Nurlan, 2017. 198 səh.
5. Əlizadə Ə. – *Dağ Turizmi və Dağ İqlimi Şəraiti*. Bakı: Elm, 2015. 205 səh.
6. Əliyeva S. – *Turizm Marşrutları və Menecment*. Bakı: Maarif, 2019. 230 səh.
7. Əhmədov A.H. – *Turizm və İqlim Dəyişmələri*. Bakı: Nurlan, 2017. 210 səh.
8. Əliyev Ə.R. – *Kənd Turizmi və Regional İnkişaf*. Bakı: Maarif, 2018. 200 səh.
9. Göyməmmədov C.M. – *İqlim və İqlim Resursları*. Bakı: Təhsil, 2016. 280 səh.
10. Gössling, S., Scott, D., Hall, C.M. – *Tourism and Global Environmental Change*. Routledge, 2006. 350 səh.
11. Həsənov E. – *Turizm Resurslarının Qiymətləndirilməsi*. Bakı: Elm və Təhsil, 2018. 195 səh.
12. Hüseynov F. – *Azərbaycanın Rekreatsiya Coğrafiyası*. Bakı: Maarif, 2019. 220 səh.
13. Hall, C.M. & Higham, J. – *Tourism, Recreation and Climate Change*. Channel View Publications, 2005. 320 səh.
14. Hudson, S. – *Winter Sport Tourism: Working in Winter Wonderlands*. Elsevier, 2003. 280 səh.
15. Kazımov N. – *Rekreatsiya Coğrafiyası və Qış İstirahəti*. Bakı: Təhsil, 2020. 240 səh.
16. Quliyev F.X. – *Azərbaycanın Dağlıq Ərazilərində Turizm İmkanları*. Bakı: Elm və Təhsil, 2020. 185 səh.
17. Qənbərova L. – *Turizm Sənayesinin İqtisadiyyatda Yeri*. Bakı: Nurlan, 2017. 190 səh.
18. Qasımova T. – *İqlim Şəraiti və Turizm Tələbatları*. Bakı: Elm və Təhsil, 2017. 195 səh.
19. Məmmədov Q. – *Turizm və Rekreatsiya Coğrafiyası*. Bakı: Təhsil, 2018. 312 səh.

- 20.Rzayev A.R. – *Turizm və Ekoturizm Nəzəriyyəsi və Tətbiqi*. Bakı: Şərq-Qərb, 2016. 274 səh.
- 21.Məmmədli F.Q. – *Turizm Menecmenti və Marketinqi*. Bakı: Elm, 2016. 215 səh.
- 22.Müller, H. – *Wellness Tourism and Winter Health Resorts*. Journal of Vacation Marketing, 2004. 20 səh.
- 23.Nəbiyev M.H. – *Azərbaycanın İqlimi və Turizmə Təsiri*. Bakı: Təhsil, 2018. 210 səh.
- 24.Rzayeva S.M. – *Qış Turizmi: Sosial və Ekoloji Yanaşmalar*. Bakı: Təhsil, 2021. 210 səh.
- 25.Ritchie, B. & Crouch, G. – *The Competitive Destination: A Sustainable Tourism Perspective*. CABI Publishing, 2003. 272 səh.
- 26.Scott, D. & McBoyle, G. – *Climate Change Adaptation in the Ski Industry*. Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change, 2007. 25 səh
- 27.Swarbrooke, J. – *Sustainable Tourism Management*. CABI Publishing, 1999. 384 səh.
- 28.UNWTO Reports – *Tourism and Climate Change Mitigation and Adaptation Strategies*. UNWTO, 2008. 150 səh.
- 29.Vəliyev H.A. – *Alternativ Turizm Növləri*. Bakı: Şərq-Qərb, 2019. 225 səh.
- 30.Williams, A. & Shaw, G. – *Tourism and Economic Development*. Routledge, 1991. 300 səh.

